

A black and white portrait of Milan Ducháček, a middle-aged man with short, wavy hair, wearing a dark suit, white shirt, and a patterned bow tie. He is looking slightly to the right of the camera with a serious expression.

Milan Ducháček

Václav Chaloupecký

Hledání československých dějin

Václav Chaloupecký

Hledání československých dějin

PhDr. Milan Ducháček, Ph.D.

Recenzovali:

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Kamila Veselá

Grafická úprava Jan Šerých

Na obálce rektorský portrét Václava Chaloupeckého z roku 1937

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2014

© Milan Ducháček, 2014

ISBN 978-80-246-2482-2

ISBN 970-80-246-2598-0 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

„Život je složitější, než chce být obraz jeho...“

Josef Pekař Kamilu Kroftovi, 14. 6. 1930

„Mně osud tak nějak předurčil, abych šel ve stopách Pekařových. Ač vlastně nikdy to nebylo v mém vlastním vědeckém a pracovním programu.“

Václav Chaloupecký Jaroslavu Ludvíkovskému, 15. 4. 1950

„Und wenn du lange in einen Abgrund blickst, blickt der Abgrund auch in dich hinein.“

Friedrich Nietzsche, Jenseits von Gut und Böse, Aph. 146

“There is only what we might call the-past-as-history. (...) If we accept that we all have epistemological choices open to us, that we make ontological pre-judgements, and that we have methodological preferences, then there is no privileged or ‘right’ route to the past.”

Alun Munslow on Keith Jenkins, 2002

“But the Mirror will also show things unbidden, and those are often stranger and more profitable than things which we wish to behold. What you will see, if you leave the Mirror free to work, I cannot tell. For it shows things that were, and things that are, and things that yet may be. But which it is that he sees, even the wisest cannot always tell. Do you wish to look?”

John Ronald Reuel Tolkien, Lord of the Rings

Obsah

Předmluva	9
I. Z anarchisty knížecím archivářem	13
Dětenické milieu	15
Mezi buřiči, maltézskými rytíři a cukrovou řepou	18
Gollovým žákem a knížecím lokajem	32
II. Kde žije bratr můj...	101
Maximum, kterého bylo možno dosáhnout. Centralizace slovenského archivnictví a archivní rozluka s Maďarskem	103
Spiritus agens historického semináře Univerzity Komenského	125
„Slováci budú prinútení žiadať dôrazným spôsobom, aby slovenská mládež bola zbavená takéhoto učiteľa.“ Staré Slovensko a československé dějiny	171
III. Má láska patří středověku a gotickému Janu z Dražic	253
Středověcí osvícenci. Husitství v díle Václava Chaloupeckého	255
V pavučině syntéz a legendistiky. Rektorem v čase soumraku československé demokracie	292
IV. Boj o Pekařovu stolicí	345
Vladyka Dětenický z Dědic	347
Vytržení z kořenů. Dětenická coda	385
V. Závěr	397
Závěr	399

VI. Outro	409
Václav Chaloupecký: osobnostní monografie jako problém a výzva	411
Pramenná základna	428
Sekundární literatura	433
 Seznam zkratek	440
Ediční poznámka	441
Seznam pramenů a literatury	442
Bibliografie prací Václava Chaloupeckého	488
Seznam vyobrazení	497
Resumé	503
Jmenný rejstřík	507

Předmluva

Na sklonku října 2013, krátce před polednem, mi Petr Čornej zaslal lektorský posudek textu této knihy, datovaný „v den 95. výročí vzniku Republiky československé“. Na mysli mi v tu chvíli opět vytanul večer, kdy jsem před deseti lety společně s ním, mou nynější ženou a několika přáteli ze studií seděl v kavárně Kolíbka v Řeznické ulici a popíjel nepasterovaný ležák z kraje mé rodné Vysočiny. Nedlouho předtím jsem na pražské pedagogické fakultě obhájil rigorózum s česko-slovenskou tematikou a přemýšlel nad tím, zda má smysl pokračovat v dalším bádání v rámci doktorského studia. A tehdy Petr Čornej, vědom si mých archivních sond do dějin bratislavské univerzity za první republiky, nadhodil: „A co třeba Václav Chaloupecký?“

Veděl jsem toho tehdy o Václavu Chaloupeckém asi tolik, co každý pozornější posluchač přednášek z historiografie: žák a pokračovatel Josefa Pekaře, kterému pro jeho názory na vztah Čechů a Slováků nemohou na Slovensku mnozí přijít na jméno a kterého v Čechách opomíjejí v domněnku, že se věnoval hlavně slovenským dějinám a jeho medievistické texty jsou z dnešního hlediska již zastaralé. Brzy jsem ale zjistil, že se závěry dosavadního bádání o tomto svěbytném dějepisci v podstatě omezují na výše uvedené konstatování, aniž by bylo zřejmé, z čeho ta averze a přezírání vlastně pramení. Přijal jsem tedy Petrovu výzvu v duchu jeho oblíbené teze: „neexistují nudná témata, jsou jenom nudní historikové“.

* * *

Když se ohlížím za desetiletím, které jsem s Václavem Chaloupeckým strávil, vidím, jak se téma rozrůstalo, jak jsem díky tomu poznával nové kraje, zajímavé lidi, inspirativní kolegy, Chaloupeckého někdejší žáky a nakonec i historikovy potomky a příbuzné. Bez jejich podpory

a laskavých a vstřícných rad by tato kniha jen těžko nabyla podoby, v jaké ji právě držíte v rukou. Sluší se jim zde poděkovat, neboť mě inspirovali, podpořili mě trpělivostí, radami a také výhradami.

Petru Čornejovi a Ivaně Čornejové vdečím za prvotní impuls a za to, že nade mnou i nad pozvolna bujícím textem po celou dobu drželi ochrannou ruku.

Historikovu vnukovi Václavu Chaloupeckému a jeho rodině děkuji za důvěru, vstřícnost a ochotu poskytnout mi vzácnou rodinnou pozůstalost takříkajíc v plen. Stejně tak jsem vděčný paní Milici Lustigové, dceři básníka a literárního vědce Pavla Bunčáka (synovce Chaloupeckého manželky Ludmily), za zprostředkování cenných dokladů příbuzenských vztahů, jež se v její rodině zachovaly.

Nemalý dík skládám Petru Frintovi, který sveřepě krotil mou nezřídka poněkud barokní syntax, a Kateřině Schwabikové za hodiny strávené nad pečlivou korekturou celého textu (i těch poznámek!) před odevzdáním do nakladatelství. Opomenout přitom pečlivou redaktorku a mou někdejší spolužačku Kamilu Veselou by bylo trestuhodné, neboť rukopisu v konečné fázi věnovala péči, kterou se nebojím nazvat nadstandardní. Jsou-li text i sazba knihy po redakční stránce čisté, vděčím za to především jí.

Janu Mervartovi, který mne pobídl k doplnění tematicky mnohovrstevnatých kapitol o čtenářsky vstřícné „iniciační úvody“, jsem zároveň dlužen poděkování za mnohá upozornění na „specifika“ česko-slovenského badatelského provozu. Dětenický rezident Jan Volák mi ochotně zapůjčil své poznámky a také mi zprostředkoval vhled do topografie Chaloupeckého rodné obce. Vojtech Čelko z Ústavu soudobých dějin AVČR mne upozornil na četné kulturní souvislosti a nabídl mi iniciaci do slovenského a slovackistického prostředí. Řediteli Historického ústavu SAV Slavomíru Michálkovi jsem povinován díky za to, že mi opakovaně poskytl ústavní záštitu během mých badatelských pobytů na Slovensku. Miroslavu Michelovi, Adamu Hudekovi, Karolovi Hollému, László Vörösovi, Peteru Šoltésovi, Mateji Hanulovi a dalším přátelům a kolegům z Historického ústavu SAV dlužím mnohé za verbální i odborný šerm, expedici knih na trase Blava–Praha a zpět a za četné postřehy a připomínky k textu proslovené U Ferdinanda nad bernardem, v Krkonošské nad hendrychem a mnohde jinde nad mnohým jiným.

Robert Novotný z Centra medievistických studií a Petr Šámal z Ústavu pro českou literaturu zalouží dík za pohotovost při obstarávání často obskurních desiderat z ústavních knihovních fondů (a také za editaci první verze husitologické kapitoly pro čornejovský

festschrift). Vincent Múcska z Filozofické fakulty Univerzity Komenského ochotně podrobil kritickému pohledu mé „medievistické“ sondy do starších uherských dějin. Jan Chodějovský z badatelny Masarykova ústavu – Archivu Akademie věd ČR má můj obdiv a vděk za neutuchající trpělivost s mým nesoustavným těkáním po složkách Chaloupeckého pozůstalosti (a vděčím mu za kvalitní scany obrazového doprovodu), Viliamu Csáderovi z Archivu Univerzity Komenského děkuji za totéž a také za to, že mne s kolegy naučili sladit kávu medem. Martině Orosové z Archivu Pamiatkového úradu SR vděčím za upozornění na archivalie pojící se k Chaloupeckého inspektorátu, Haně Kábové a Karolu Bílkovi za rady ohledně Českého ráje, Boleslavska a Chaloupeckého nástupnictví po Josefu Pekařovi; a Radce Janků, archivářce Státního okresního archivu v Jičíně, za vyhledání materiálů k Chaloupeckého dětenickým studiím a nešťastné historii rodinného domu. Onomastičce Martině Šmejkalové z pražské pedagogické fakulty děkuji za „šmilauevovské“ konzultace, Davidu Kalhousovi za poskytnutí pracovní verze jeho knihy o Kristiánově legendě, textologovi a editorovi Gellnerova díla Michalovi Kosákovi za doplnění dochovaných svazků časopisu Mládí z brněnských fondů, panu Jiřímu Slámovi za ochotné poskytnutí jeho genealogických pokladů, Danielu Řehákovi za jeho obdivuhodnou bibliografickou důslednost, Václavu Nájemníkovi za nejedlovské souvislosti... a také mým studentům za to, že trpělivě a dlouhodobě snášeli můj nezřídka značně hypnotický stav.

V neposlední řadě jsem vděčný prof. Robertu Kvačkovi za kladné posouzení textu dizertace, v níž tato kniha nabyla tvar, a prof. Ivanu Hlaváčkovi za doporučení konečné verze do edičního plánu Nakladatelství Karolinum.

Žel čas neúprosně běží. Úctyhodným pánům Ondreji R. Halagovi a Kolomanu Gajanovi, ba ani Chaloupeckého snaše, paní Marii Chaloupecké, už knihu nikdy nebudu moci věnovat. Přesto věřím, že by z ní měli alespoň trochu radost.

Nakonec bych – inspirován Jiřím Křesťanem – rád poděkoval mamince a tátovi, „za to, že mne nechali číst tu spoustu knížek“. Kdo by to byl řekl, že nezůstanu u četby... A naposledy, ale ve skutečnosti především, těm, bez jejichž podpory a trpělivosti bych to celé nikdy nedokázal – Vojtíškoví, Anince a Barunce, která mi tu brouká v šátku během korektury zlomeného textu, a hlavně jejich mamince, mé ženě Pavle.

I. Z anarchisty knížecím archivářem

Dětenické milieu¹

Na okraji Českého ráje, nedaleko Libáně ve směru na Mladou Boleslav, leží obec Dětenice – rodiště historika Václava Chaloupeckého. Pozdější profesor Karlovy univerzity se od rodné vsi nikdy neodpoutal. I když se jako gymnazista dokázal díky anarchistické stylizaci dočasně vzdát vazby k dětenickému horizontu, ve zralém věku, kdy přijal životní styl městské středostavovské intelektuální elity, se do Dětenic radostně navracel. Vesnička v cukrovarnickém kraji se mu stala doslova útočištěm. Od poloviny dvacátých let, kdy mu zemřeli rodiče a on jako nejstarší syn zdědil rodný dům, sem pravidelně prchal z tíživého klimatu bratislavského univerzitního působiště. Trávil zde s rodinou celé akademické prázdniny, v přestáveném podkroví si zřídil pracovnu s příruční vědeckou knihovnou, napsal tu značnou část svých historických prací a nakonec zde i skončil.

Na rozdíl od předků se však nevěnoval obchodu a péči o polnosti, nýbrž ve volném čase zaléval zeleninové záhony a především rozhojňoval štěpy milovaného jabloňového sadu. Nevyhledával tedy jen procházky „na různých milých místech, opředených vzpomínkami a prosycených sladkou vůní toho našeho češství“, jak psal kolegovi Albertu Pražákovi na sklonku dvacátých let, kdy na něj nevlídnost slovenského veřejného i akademického života doléhala nejtíživěji.² Do okolí Libáně se vracel především s touhou dočkat se „zrajících jablek na zahradě i náladové vůně z našich suširen, jež mísí se už s tesklivou vlhkostí podzimních mlh a zpravidla doprovází úrodu hříbků v našich lesích, jimiž se tak krásně

1 Pokud by laskavý čtenář bystorně postrádal teoretizující úvod, který dle zasvěcených autorit prý dokáže učinit z vyprávění o dějinách historickou vědu, nalezne jej na konci, přesněji na s. 411. Soudím, že mu to tam sluší lépe.

2 Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), fond Albert Pražák, Chaloupecký Pražákovi 17. 9. 1928.

bloudí“.³ Únik do bezčasných, pravidelně se opakujících přírodních rytmtů, snadno zaměnitelný za pouhou nostalgii, byl způsobem, jímž historik vstupoval do krajiny dětství.⁴ Toto vnímání bylo navíc prohloubeno intimním vhladem do dějin regionu, k němuž se dopracoval nejen četbou beletrie, ale zejména skrze práce Augusta Sedláčka, Josefa Pekaře, Lubora Niederleho i vlastní. Nikoli náhodou nabízel Chaloupecký jako nejpravděpodobnější z možných rodišť jednoho ze svých „středověkých osvícenců“ – arcibiskupa Arnošta z Pardubic – tvrz Starou, tedy Staré Hradky u Libáně, od Dětenic coby kamenem dohodil.⁵

Chaloupeckého vztah k rodnému kraji byl i klíčem k osobnímu souznění s Josefem Pekařem, o němž prohlašoval: „(...) mám-li říci pravdu, byl mi Pekař z mých univerzitních učitelů nejmilejším a tuším, že jsem také jeho vlivu podléhal více, než kteréhokoliv jiného.“⁶ Pekař si studenta v klementinských posluchárnách povšiml jistě i proto, že sdíleli společné milieu. Jak Chaloupecký připomínal v souvislosti s Pekařovou *Knihou o Kosti*, „panství kostecké sahalo až do Osenic“,⁷ tedy do vsi s Dětenicemi těsně sousedící. Od Malého Rohozce jsou sice Dětenice vzdáleny téměř čtyřicet kilometrů, ale pokud by učitel i žák upřeli zrak z prahu otcovského domu k rodné obci toho druhého, jejich pohledy by se protly nad Humprechtem, Kostí a Hrubou Skálou. Český ráj byl prostorem, do něž se oba vraceli jak na odpočinek, tak badatelsky.⁸ Jejich užší kolegiální vztahy se sice začaly odvíjet až poté, co Chaloupecký dokončil univerzitní studia, pozdější dědic Pekařovy pražské katedry však nikdy nezapomněl na několik hodin dějepisu na sklonku primy

3 Tamtéž.

4 K uchopování krajinného horizontu Václav CÍLEK – Vojen LOŽEK a kol., *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech*, Praha 2011, s. 104–136, 169n (ke krajině Českého ráje), s. 191–264 (oddíl III – Vstoupit do krajiny).

5 Václav CHALOUPECKÝ, *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský*, 2. rozšířené vydání, Praha 1946, s. 22. K diskusi nejnověji a zřejmě definitivně Zdenka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008, s. 19–21.

6 Archiv Akademie věd ČR (AAVČR), fond V. Chaloupecký, k. 6, i. č. 394 (5) /Hanus Jan Opočenský/, Chaloupecký Heidlerovi 5. 5. 1916. Nepodepsaný list (zřejmě opis pořízený v obavě, že by se originál mohl cestou z fronty ztratit) je ve fondu omylen zařazen k jinému adresátovi. Z obsahu vyplývá, že byl adresován Janu Heidlerovi a je odpovědí na dopis ze 12. 4. 1916. Viz tamtéž, k. 3, i. č. 155.

7 Archiv Národního muzea (ANM), fond Josef Hobzek, k. 3, i. č. 109, Chaloupecký Hobzkovi 12. 3. 1937.

8 Srv. Václav CHALOUPECKÝ, *K Pekařově šestdestiatke*, Slovenský denník 15. 4. 1930, s. 2–3, dokončení tamtéž 16. 4. 1930, s. 2–3. Chaloupecký tento moment nezdržuje náhodou: sám se v letních měsících s Pekařem v rodném kraji setkával. Těž Zdeněk KALISTA, *Josef Pekař*, Praha 1994, s. 53–54.

mladoboleslavského gymnázia, v nichž churavějícího profesora Bareše od 3. května do začátku prázdnin zastoupil Barešův někdejší student Josef Pekař. Jak Chaloupecký později vzpomínal, Pekař, jenž už tehdy směřoval k docentuře, byl „zcela odlišný od ostatních profesorů, ani obvyklého notesu neměl, a kolikrát přecházel po třídě nevnímaje ani odpovědi žáků.“⁹ Toto setkání osudy dětenického rodáka v mnoha ohledech předznamenalo.

Obr. 1 Rodná obec Václava Chaloupeckého, jíž dominuje zámek, kdysi obývaný podnikavým maltézským rytířem a podporovatelem železniční dopravy Otheniem Mariou Lichnowským, cca 20. léta

9 Viz *Výroční zpráva c. k. vyššího státního gymnasia v Mladé Boleslavi 1894/1895*, s. 67. Srv. též ANM, fond Josef Hobzek, k. 3, i. č. 109, Chaloupecký Hobzkovi 12. 3. 1937. Hobzek tuto informaci zhodnotil in: Josef HOBZEK, *Příspěvky k životopisu Josefa Pekaře*, in: O Josefu Pekařovi. Příspěvky k životopisu a dílu, Rudolf Holinka (ed.), Praha 1937, s. 309.

Mezi buřiči, maltézskými rytíři a cukrovou řepou

Aneb jak vesnický hoch
pohrdl maloměstem
a odešel do Prahy za kulturou.¹⁰

Doba: zlatá éra c. a k. gymnázií

Dějiště: za školou

Zvíře: železný oř

Rostlina: *Beta vulgaris var. altissima*

Symbol: osmihrotý kříž

♠ Byla dětenická vrchnost osvětěná?

♣ Lze před dětmi utajit židovské kořeny?

♥ Kde vyšly prvotiny Františka Gellnera?

♦ Kdy se na mladoboleslavském gymnáziu zrodila anarchistická
buňka?

Součástí životopisů známých vědců bývá pojednání o skvělých studijních výsledcích, jež je předurčily k intelektuální dráze. V případě Václava Chaloupeckého o něčem podobném psát nelze. Pravda – v malotřídce, která stála na dětenické návsi přímo proti jeho rodnému domu, prosperoval

10 Když mne onchdá kolega Jan Mervart v posudku dizertace, z níž tento text vzešel, pobídl, abych každou kapitolu na závěr shrnul v sumarizujících tezích, byl jsem v rozpacích. Autor by tuším neměl čtenáři podsouvat, co se měl dočíst. Domníváje se tedy, že historiografický text z hlediska recepční estetiky podléhá stejným očekáváním jako třeba noční toulky po Dublinu, rozřešil jsem zmíněnou výzvu pomocí mírně návodných indicií. Více též v doslovu na s. 414.

natolik dobře, aby ho řídící učitel Antonín Vacek doporučil na studia.¹¹ Odchod na mladoboleslavské gymnázium se ale ukázal jako nešťastná volba. Prima byla ve školním roce 1894/95 přeplněná. Sešlo se dvaasedmdesát studentů, kteří byli rozděleni do dvou tříd. V I. b byl třídním latinář Václav Řehák a hodin dějepisu se ujal stárnoucí František Bareš. Těžko říci, zda to bylo tímto „mnohomluvným“ mužem, jenž „nedovedl vyjít mladistvému nadšení ničím podstatným vstříc“ (jak o Barešovi konstatoval Zdeněk Kalista a před ním ještě ostřeji Pekař),¹² či zda vesnického hochu pohltily nástrahy maloměsta. Rapidní propad studijních výsledků však nešlo nevidět. V podnájmu u Otty Hradce, mistra dlaždičského,¹³ se novopečený gymnazista vyvázal z dohledu rodičů, přísné babičky i strýce faráře a zkrátka zvlčil.

Obr. 2 Rodí se buřič... Václav Chaloupecký v kvartě mladoboleslavského gymnázia, 1898

11 Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Jičín (dále jen SOkA Jičín), fond Archiv obce Dětenice (dále jen AO Dětenice – nezpracováno), Základní škola Dětenice, Výkazy návštěvy a prospěchu žáků obecné školy v Dětenicích, 1888/89–1892/93 (nezprac.). Za zpřístupnění materiálu vděčím laskavosti paní archivářky Radky Janků. Srv. též Jan VOLÁK, *Univ. prof. PhDr. Václav Chaloupecký: 120 let od jeho narození a 50 let od jeho úmrtí*, Listy starohradské kroniky 25, 2002, s. 47.

12 Z. KALISTA, *Josef Pekař*, s. 22.

13 Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále jen SOkA Mladá Boleslav), fond Gymnázium Mladá Boleslav, Třídní výkaz z roku 1894/1895, kniha č. 343, s. 5.

Na konci primy přinesl jedničky pouze z dějepisu a ze zpěvu,¹⁴ což u budoucího historika z vesnice ležící vedle Förstrových Osenic nepřekvapí. Jinde už ale byly trojky. V sekundě přibyla trojka i z dějepisu. V závěru sexty se rodiče dozvěděli, že synovo mravné chování je pouze zákonné, pilnost nestálá, úprava písemných prací neúhledná, v náboženství je dostatečný (to strýce jistě potěšilo) a tak to šlo s výjimkou dobré z češtiny až dolů. Z latiny dělal u Václava Řeháka reparát – nakonec také dostatečně.¹⁵

Který ze spolužáků se však už v kvintě mohl pochlubit tím, že mu v *Lumíru* otiskli básničku?¹⁶ Jeden ano – Josef Mach z vedlejší třídy, syn zámeckého zahradníka knížat Thurn-Taxisů v Loučeni, zažil svůj tištěný debut už v tercii.¹⁷ Chaloupecký (vlastně Banjom, jak si začal říkat)¹⁸ se s ním rychle spřátelil. Brzy nebylo tajemstvím, že pánové František Gellner, Josef Mach a Václav Chaloupecký bývají viděni společně a (jak trefně poznamenal jejich později příšedší spolužák Jiří Mahen) „s Kropotkinem v kapse“.¹⁹ Gellner byl sice o tři roky starší než dětenický buřič a jeho loučeňský kumpán, ale chodil do třídy s Machovým bratrem Gustavem.²⁰ Spiklenectví anarchistického kroužku vyústilo v kvintě (to už někdejší primány sloučili do společné třídy, bylo jich

14 Tamtéž.

15 SOKA Mladá Boleslav, fond Gymnázium Mladá Boleslav, Třídni výkaz z roku 1899/1900, kniha č. 348, s. 10.

16 Jiří BANJOM [= Václav CHALOUPECKÝ], *Rozbitý ideje...*, Z nejmladší poesie české, Lumír 27, 29/1898–1899, s. 340.

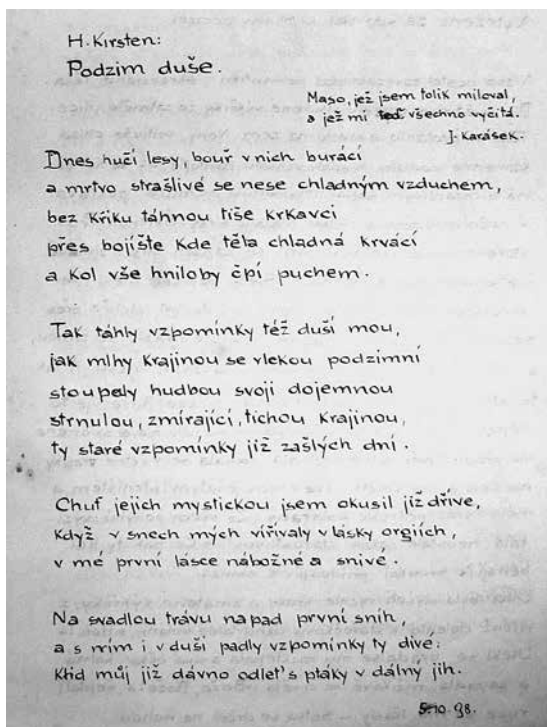
17 Mach vydal roku 1897 ve *Volných směrech* parodii na symbolisticko-dekadentní poezii. Ke kontextu celé generace více František BURIÁNEK, *Generace buřičů. Básníci z počátku 20. století*, Praha 1968, ke Gellnerovi, Mahenovi, Machovi a mladoboleslavskému „centru“ zejm. s. 126n. K Machovu rodinnému zázemí viz Josef MACH, *Života běh*, Praha 1980, s. 6, přes všechnu ironickou dikci (a zřejmě odkaz na Karla Maye) zcela věrně: „Jako většina našich buditelů i já narodil jsem se pod střechou doškovou, v Loučeni, malě to více v bývalém kraji Boleslavském. Své útlé mládí prožil jsem ve stínu palm a borovic. Otec byl zahradníkem v zámeckém parku, kde bylo a je asi doposud mnoho divukrásných skleníků – a tam jsou ty palmy. Kol dokola pak rostou hluboké knížecí lesy, plné zelených alejí, rybníků a podobných věcí, tam jsou ty borovice. Je to vůbec velmi romantické, takže i z malého dítěte snadno se tam může stát spisovatel.“

18 Jeho původní pseudonym však zněl Kirsten, Srv. Archiv akademie věd České republiky (dále jen AAVČR), fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Josef Mach Chaloupeckému 4. 1. 1945. Ještě v roce 1937 ho někdejší literární soupevník Jiří Mahen oslovil „Milý Banjome!“ Srv. AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 328, Mahen Chaloupeckému 6. 5. 1937. Na adresu tehdejšího rektora bratislavské univerzity ovšem konstatoval. „Ty už jsi ovšem docela jinde a správně.“ [podtrhl Mahen – pozn. MD].

19 Jiří MAHEN, *Milý příteli*, in: 250 let gymnasia v Mladé Boleslavi, Mladá Boleslav 1938, s. 124.

20 Srv. stavy tříd in: *Výroční zprávy c. k. vyššího státního gymnasia v Mladé Boleslavi 1894–1900* (nestr.).

tam čtyřiačtyřicet) i v první redaktorskou zkušenost, když Chaloupecký s Machem začali vydávat rukopisný literární časopis *Mládí*.²¹ Chaloupecký „revue“, v níž se mj. objevily i první verze Gellnerových básní *Reflexe*, *Přetékající pohár* a *Píseň dobrodruha*,²² okrouhlým a dobře čitelným (byť dle pedagogů neúhledným) rukopisem pomáhal rozmnožovat. Na podzim 1899 pak došlo k velkému pozdvižení, když Mach z Prahy, kam byl odejit s odmaturovavším bratrem a kde se uchytil na ústavu v Křemencově ulici, napsal: „Studenti zdejších středních škol všech: realisté

Obr. 3 Chaloupeckého první literární pseudonym zněl H. Kirsten. Dekadentní stylizace šestnáctilétého gymnazisty poctivě vstřebává stylová klišé, jež o pár let později Josef Mach ve svých vrcholných číslech úspěšně parodoval.

21 Srv. dochované exempláře čtyř čísel s Chaloupeckého i Machovými básnickými juveniliemi, AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 17, i. č. 966.

22 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Josef Mach Chaloupeckému 14. 11. 1944. Mach si tehdy od Chaloupeckého vyžádal exempláře *Mládí* pro přípravné práce na gellnerovské monografii, kterou však pravděpodobně nedokončil. Z dopisu tamtéž 13. 11. 1944 vyplývá, že ani Chaloupecký tehdy celou sérii časopisu (10 čísel) neuchoval kompletní.

z Ječné ul., Truhlářské gymnasium, Křemencovo, Žitné a Vinohradské [(] pouze ovšem vyšší třídy, zvl. VI, VII. VIII.) budou vydávati studentský časopis, tajně tisknutý u Bačkovského a tajně rozšiřovaný, pod názvem MLÁDÍ, dle našeho Ml[ádí], které jsem půjčil realistovi VII v Ječn[é] ul. Máchovi, a on bude též v redakci, ten to navrh. Zpočátku jen pro Prahu, později i venkovské ústavy v to budou zahrnuty. Mám jim dát příspěvky. Zvláště o prózu mají nouzi. Chtěl-li by kdo z vás něco poslat, ovšem pod pseudonymem, můžete!“²³

Do jara ovšem z velkých plánů sešlo. Mach ale Chaloupeckého nezapomněl nadále (byť sporadicky) zásobovat zprávami o pražském studentském literárním světě, už tehdy s neotřelou ironií: „Jedna nasládlá limonáda šumí za druhou. Je to škandál, kam to dopracovala česká literatūra na konci tohoto devatenáctého věku, jež ponese brzo do hrobu, jak se v uvědomělých kruzích proslýchá. Ještě, že se člověk osvěží [Novým] Kultem (bude prý týdeník) a Časem. To jsou nyní nejlepší časopisy vedle literárního Lumíru. Kult si budu po číslech kupovat. Gellner má v N[ovém] k[ultu] básně. Měl bys zprávu do M[ládí]. Píšu Ti o češtině 7./2. mezi 11–12 hodinou. Prof[esor] vykládá o Byronu, o eposu reflexivním velmi vážně.

V lavici sám sedím zadní
 (posazen jsem tam byl kdysi
 nevím proč už, snad to z trestu,
 ale mně to všechno jedno
 a jsem rád, když sám jsem tady)
 nad ctihodnou slovesností.
 Venku vidím bílou střechu
 flekovského pivovaru.
 Kamna vedle hezky hřejí
 (máme pořád dosti uhlí)
 a já pociťuji nudu.
 Piš mi brzy a co nejdřív!
 Nepřijdeš na pololetí do Prahy?
 Já zde budu!
 Byla by to vložka lepá
 v prózu žití plnou trudu...
 Líbám Tě a jsem Tvůj
 Pepa.“²⁴

23 Tamtéž, Josef Mach Chaloupeckému 13. 10. 1899.

24 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Mach Chaloupeckému 7. 2. 1900.

Chaloupecký však bez Macha poněkud ztrácel iniciativnost. Nebylo divu, vždyť Mach sám se za boleslavským prostředím ohlížel s nechutí: „Vzpomněl jsem si zas na ten loňský rok tam strávený a měl jsem dvojí pocity. Byly to především ony hrozné chvíle strávené v ovzduší tom, nasáklém skrz na skrz pitomým šosáctvím (moji bývalí spolužáci! Oh! A moji ‚vychovatelé‘ ctihodní oh! oh!) a styk s lidmi, který nešel přetrhnutí. Byla to však i jakási touha, která se mne zmocnila, když jsem si vzpomněl na nás dva, jak jsme tam spolu užívali všelijakých příhod veselých i tragičtějších. Ty chůze po Štěpánce²⁵ a po boleslavském kursu (oh! oh!), ten strach, ale zároveň i ten despekt před kantory...“²⁶

Když pak v červnu Mach referoval, že „ve čtvrtek o Božím Těle byl (...) u Neumanna ve vile s básněmi“,²⁷ rozhodl se zřejmě Chaloupecký učinit vše pro to, aby mohl z Boleslavi odejít za přáteli do Prahy, v níž – jak plynulo z kamarádových dopisů – vzkvétala skutečná kultura. Navíc tam podle Macha „jsou profesori náramně zdvořilí, vyjímaje třídního (ten je z venkova, první rok v Praze, tím se to vysvětluje!). Prof. češtiny nám doporučoval knihy z Laichterova výboru nejlepších spisů, také *Boží bojovníky* od Machara (je prý to pěkný paskvil na mladočeské delegace!). To by ovšem Řehák neřekl...!“²⁸ Nikoli, Řehák je fackoval. Přesto u něj Chaloupecký reparát z latiny udělal a rodiče asi rozumně usoudili, že změna prostředí synovi prospěje. Poslední dva ročníky tedy absolvoval na pražské „Truhlárně“, kde skutečně našel klima odlišné od Mladé Boleslavi. Výkladem ho upoutal mj. dějepisář a publikující historik Jaroslav Rott, žák Jaroslava Golla.²⁹ Nakonec zde odmaturoval,³⁰ pravděpodobně i díky dohledu strýce Gustava Lásky, na jehož faře v Kyjích zřejmě po tu dobu bydlel.³¹

V Truhlářské se také spřátelil s mladším kolegou Václavem Vilémem Štechem. Oba si pod lavicí čítávali sbírky Karla Tomana, s jejichž autorem se brzy seznámili osobně, a jejich kroky konečně směřovaly i do proslulé Neumannovy olšanské vily. Společně s Josefem Machem, Gustavem

25 Známy mladoboleslavský park.

26 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Mach Chaloupeckému, nedatováno.

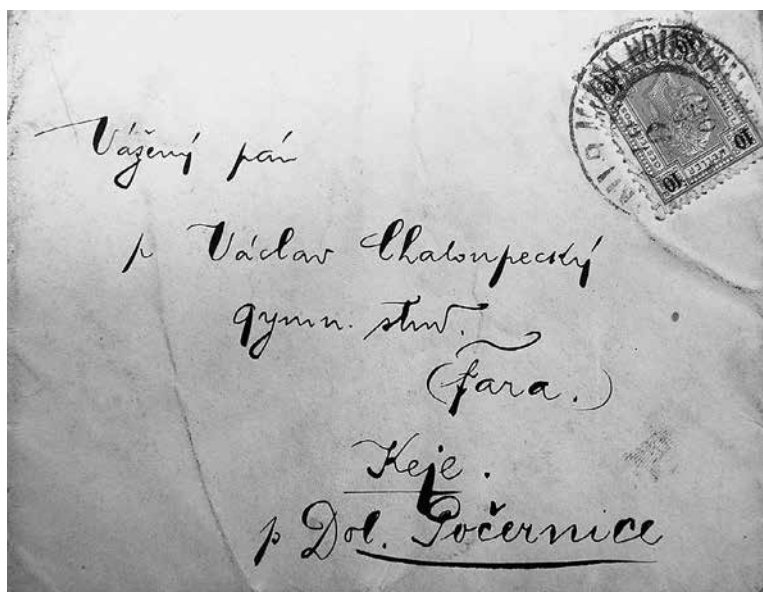
27 Tamtéž, Mach Chaloupeckému 19. 4. 1900.

28 Tamtéž, Mach Chaloupeckému, nedatováno.

29 AAVČR, fond Jaroslav Goll, k. 2, i. č. 131, Chaloupecký Gollovi 6. 12. 1904.

30 Srv. *Žubilejní zpráva Druhého českého státního reálného gymnasia v Praze II (v Truhlářské ul.) za léta 1874–1924*, Praha 1924, s. 74–76.

31 Srv. adresy na obálkách Machových dopisů (fara Keje, Dolní Počernice), AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Josef Mach Chaloupeckému, dopisy z let 1900–1902. [„Keje“ je starší tvar pomístního jména Kyje – pozn. MD.]

Obr. 4 Kamarád Josef Mach psával Chaloupeckému na faru do Kyjí, kde nehodný student spěl k maturitě pod dohledem strýce Gustava

Rogerem Opočenským, Romanem Haškem a okruhem nejmladších anarchistických literátů se brzy stali trpěnou akvizicí kavárny Union.³² Nelze s jistotou říci, zda do jejich kroužku občas přibyl i o rok starší spolužák Jan Hofman, přezdívaný Ješek, který stejně jako Štech uvažoval o dráze kunsthistorika a památkáře. Nesporné však zůstává, že Chaloupecký vplynul do prostředí pražské umělecké bohémy a v závěru gymnaziálních studií dospěl k přesvědčení, že má-li se kdo podílet na českém kulturním dění, musí tak činit v centru, tedy v Praze. Venkov a maloměsto pro něj už navždy představovaly prostor šosáctví, zpátečnictví, omezenosti a nekulturnosti. Z tohoto pravidla ovšem existovala jedna výjimka: Dětenice.

* * *

32 Srv. Václav Vilém ŠTECH, *V zamlženém zrcadle*, Praha 1967, s. 115–122; TÝŽ, *Vzpomínka na Unionku*, in: týž, *Dohady a jistoty. Výbor studií a článků*, Praha 1967, s. 386. Více též Gustav Roger OPOČENSKÝ, *Syrinx a její krátký život. Kus literární retrospektivy*, in: týž, *Čtvrt století s Jaroslavem Haškem*, Praha 1948, s. 32. Též Albert PRAŽÁK, *Poznámky k životu a dílu Josefa Macha*, in: Josef Mach, *Básně*, Praha 1933, s. 248; František LANGER, *Byli a bylo. Vzpomínky*, Praha 2003, s. 11n. Ke kořenům českého anarchismu více Renata WOLGEMUTHOVÁ, *Příspěvek k dějinám českého anarchistického hnutí v letech 1900–1914*, *Rozpravy ČSAV* 81, Řada společenských věd, sešit 8, Praha 1971 (k angažmá jmenovaných boleslavských studentů zejm. s. 24, 32n).

Obr. 5 Dětenická náves roku 1923. Zleva dům č. p. 11, rodný dům Václava Chaloupeckého (č. p. 10) a na rohu č. p. 9 rodný dům Romana Nejedlého, otce Zdeňka Nejedlého.

Rodná ves však nebyla pro předky pozdějšího historika idylkou, ba právě naopak. Rod Chaloupeckých zde provázely spíše konflikty, ať už majetkové, či konfesijní. Sousedské vztahy byly zatíženy dlouhodobými spory, jež vyústily i v soudní řízení. Historikova babička Barbora Lásková v rodinné kronice zaznamenala při, již vedli kvůli užívání obecní cesty se sousedem, pekařem ze sousedního domu č. 9: „V roce 1883 z jara zahradil podléjší soused Karel Nejedlý nám pěšinu, obecní plácek, z čehož povstal soud. Dvakrát jsme celý kout museli přísahat, že to nikdy nebylo zahraděno, že se tam tudy vždy chodilo, a předce to vyhrál. Neb minulo 40 let, co on to místo užíval, jen stěží jsme vyhráli pěšinu, ostatní plac si přivlastnil. Nás stál soud 100 zl.“³³ Zdánlivě banální spor dostává jiné kontury, víme-li, že jedním z bratrů zmíněného souseda byl učitel a muzikant Roman Nejedlý, též dětenický rodák. Ten se roku 1871 odstěhoval do Litomyšle, kde se mu jako čtvrté dítě narodil syn Zdeněk, pozdější žák Otakara Hostinského, profesor dějin hudby a v době, kdy

33 Výpisy z rodných a křestních listů historikových předků se nacházejí ve vlastnictví jeho vnuka, prof. MUDr. Václava Chaloupeckého, jemuž vděčím za jejich zpřístupnění. Údaje se shodují též s textem v rodinné biblí. Srv. *Poznámky rodu Láskového*. Zápisky z rodinné bible Barbory Láskové, babičky Václava Chaloupeckého. Soukromý majetek paní Ludmily Šuráňové, právnučky prof. Chaloupeckého.

Václav Chaloupecký zaujal přední místo v rámci české historiografie, komunistický ministr školství a osvěty.³⁴ Společné kořeny obou vědců přinesou ovoce v době, kdy českoslovenští komunisté po únoru 1948 zahájí ideologickou očistu na univerzitní půdě.

Ani historikovi rodiče František a Anna Chaloupeckí nevstoupili do života Dětenic bez obtíží. Anna Chaloupecká byla nejmladší ze tří dětí zmíněné Barbory Láskové a řezníka a handlíře Josefa Lásky.³⁵ Rodiče údajně sňatku nepřáli, z nevěstiny strany snad pro nedostatečné materiální zázemí potenciálního zetě. Ženich byl ze sedmi dětí, a ačkoli měl jisté jmění, těžko si mohl činit nárok na dědičný grunt. I ženichovi rodiče sňatku Anny Láskové s Františkem Chaloupeckým odporovali, dnes se však již nedozvíme, zda proto, že otec nevěsty byl židovský konvertita. Historikova babička Barbora Lásková ale byla hluboce věřící katolička, která svého údajně negramotného manžela naučila číst a psát a jediného syna Gustava zasvětila církevní dráze. Sami Chaloupeckého rodiče o židovských rodinných kořenech před dětmi prý nikdy nemluvili.³⁶

34 Srv. František VOJTÍŠEK – Ladislav LUKÁŠ, *Libáň. 650 let města*, Libáň 1974, s. 87–88. Podrobnější reflexi nabízí Václav NÁJEMNÍK, *Roman Nejedlý a Litomyšl 1871–1901*, nepublikovaná magisterská diplomová práce FF UK, Praha 2010. Též Jiří KŘEŠTAN, *Ždeněk Nejedlý, politik a vědec v osamění*, Praha–Litomyšl 2012, s. 20n.

35 Výpisy z křestních listů, soukromé vlastnictví V. Chaloupeckého. Srv. *Poznámky rodu Láskové-ho*. Více k rodové pozemkové držbě Jan VOLÁK, *Univ. prof. PhDr. Václav Chaloupecký: 120 let od jeho narození a 50 let od jeho úmrtí*, s. 45–46, bohužel bez poznámkového aparátu.

36 V přepisu vzpomínek historikovy sestry Marie Čepičkové se uchovala následující historka: „Dědeček Láska, mamčin otec, byl pokřtěný žid. Původně se jmenoval Klein a pocházel z Brodku. Byl vyučený řezník. Vypravovala mi teta Dvořáková, neteř babičky Láskové, že slyšela, že byl nějaký pogrom na židy v Dětenicích a že dědeček, asi osmnáctiletý hoch, ještě s jedním mladým židem se ukryli v korunách lípy nad kapličkou a že udělali slib, že když budou ušetřeni, dají se pokřtít. U nás v rodině se nikdy o tom nemluvilo. Ale skutečně dva mladí židé se přihlásili na faře a s velkou slávou byli pokřtěni, nejpřednější občané byli za kmotry. Dědeček přijal jméno Josef Láska, ten druhý [přijal jméno – pozn. MD] Čech. Čech měl obchod střížním zbožím. S rodinou Kleinovou se nadobro rozešel. (...) Dědeček Láska, když si ho vzala, neuměl snad ani číst a psát, ale ona ho to naučila. Baráček zdědila babička po rodičích, ale prodali ho a koupili si chaloupku č. 10. Byla asi stará, dřevěná. Pod stodůlkou vystavěli veliký sklep, lednici, neboť dědeček obchodoval se zabíjícími telaty. Po celém šlikovském panství, které se tenkrát táhlo od Libáně po Jičín, měl zakoupená všechna telata určená k zabíjení. Svážel je, doma porážel a forman je vozil do Prahy. Babička jezdila s ním. Tak jim pomalu jmění přibývalo.“ Vzpomínky Marie Čepičkové, sestry Václava Chaloupeckého. Soukromý majetek Ing. Jany Tázlerové, právnický prof. Chaloupeckého. Přepis obsahující dílčí stylistické úpravy pořízen genealogem Mgr. Jiřím Klímou.

Dle výpisu z křestního listu byl Josef Láska pokřtěn ve svých čtyřia dvaceti letech, v lednu 1845. Jeho rodiče (Kleinovi) jsou uvedeni jako izraelité. Otcem Barbory Láskové byl dětenický krejčí

Obr. 6 Anna Chaloupecká, roz. Lásková, **Obr. 7** Jeho otec František Chaloupecký
historikova maminka

Novomanželé byli nakonec nuceni tísnit se v chalupě č. 10 na dětenické návsi společně s nevěstinými rodiči. Pocit nesamostatného postavení byl posílen i tím, že vedení rodinného hospodářství si i po smrti manžela dočasně ponechala v rukou babička Lásková.³⁷ Důsledkem hmotně neza-
jištěného sňatku tedy bylo, že rodiče Václava Chaloupeckého na handlíř-

Jan Neuwirth původem z Kozadírek u Libáně, v matrice uveden jako katolík. Výpisy z křestních listů se nacházejí v soukromém vlastnictví prof. MUDr. Václava Chaloupeckého.

- 37 Srv. opis vzpomínek Marie Čepičkové, sestry prof. V. Chaloupeckého: „Svatební smlouva byla, že otec dá 3000 zlatých, ale hospodařit bude samostatně až za pět let. Dědeček Láška zemřel rok po svatbě maminčině, ale babička hospodařila dál. Aby měli nějaké příjmy, zavedl si otec obchod stavebním dřívím a uhlím. Vždy si ho objednal vagon. Prkna si nechal řezat v Oulibících za Jičínem, kam s koníkem vozil kmeny. Kupoval dřevo na stojatě, kácel a odvážel. Pak asi po dvou letech přijal místo vážného pro libáňský cukrovar v Dětenicích. To místo zastával do pozdního stáří, i když se mu už dobře dařilo. Za vydělané peníze přikupovali pole, až jich měli v Dětenicích 40 korců těch nejlepších a v Rokytnanech koupil otec statek 100 korců od sestry Hlaváčové, který později rozprodal. Domovní stavení přestavěl na pěknou vilku, přistavěl maštale pro koně, měli jsme vždy pár pěkných silných. Ve chlévě bylo šest krav a deset kusů hovězího mladého. Vystavěl stodolu a vedle kolnu, chlívky pro prasata, nad nimi kurník. Slepice měla maminka dvacet, jinou drůbež málo.“ Vzpomínky Marie Čepičkové. Soukromý

skou a sedláckou rodovou tradici zpočátku nenavázali a začínali v podstatě od píky, obchodem se dřevem a uhlím.

Budoucí historik Václav Chaloupecký přišel na svět 12. května 1882 jako první vnouče Barbory Láskové, pouhé dva týdny poté, co zemřel jeho děd.³⁸ Narodil se do doby, kdy nejvyšší komorník císaře Františka Josefa I. a majitel sousedního loučeňského panství princ Hugo Maxmilián Thurn-Taxis, dokončoval svůj projekt propojení velkého cukrovaru v Dobrovici s právě budovanou tratí z Nymburka do Mladé Boleslavi.³⁹ Také Dětenice se tehdy staly součástí sítě Českých obchodních drah na trase Bakov nad Jizerou – Kopidlno, na niž byla napojena i vlečka libáňského cukrovaru.⁴⁰ Nebylo to náhodou, neboť dětenický zámek tehdy jako letní sídlo užíval podnikavý velkopřevor řádu maltézských rytířů kníže Othenio Bernard Maria Lichnowsky-Werdenberg, jenž byl velkým příznivcem železniční dopravy a také iniciátorem zřízení rakouských lazaretních vlaků.⁴¹

Tyto okolnosti nejsou pro zrání budoucího historika bez významu. Nejenže vyrůstal na dětenické návsi, jež byla doslova ve stínu velkopřevorského zámku a tehdy vzkvétajícího pivovaru, ale rozmach cukrovarnictví nepochybně přispěl i k posílení hmotného zázemí jeho rodičů. František Chaloupecký nakonec po pěti letech od svatby převzal od tchyně prosperující hospodářství a celý grunt zvelebil. Mohl přitom spoléhat i na pomoc bratra Josefa, který zastával úřad vážného při expedici libáňského cukrovaru.⁴² Prosperita rafinerie byla ovšem přímo odvislá od existence železničního spojení. Malý Václav tak mohl od raného

majetek I. Katastrální údaje a proměny pozemkového majetku se mi nepodařilo dosud ověřit; podstatný zde však je obraz uchovaný v rodinné paměti a autenticita vzpomínek.

38 *Poznámky rodu Láskové*.

39 O významu cukrovarnictví a rozvoji regionu pojednává mimořádně zdařilá středoškolská práce studenta mladoboleslavského gymnázia dr. Josefa Pekaře, jež by co do úrovně zpracování pramenů bez obtíží obstála i jako práce bakalářská: Ladislav FUTTERA, *140 let vlečkové dopravy do cukrovaru Dobrovice (1870–2010)*, středoškolská seminární práce, Mladá Boleslav 2010, [online], dostupné z: <https://socv2.nidm.cz/archiv32/getWork/hash/2e39587e-2d27-11df-ac82-001e6886262a>.

40 O osudech dnes již zrušené tratě zejm. Luděk ČADA – Radek SEDLÁČEK – Jan ZUBÁK, *Místní dráha Dobrovice město – Dětenice*, Nymburk 1994.

41 Jan VOLÁK, *Zámek Dětenice – letní sídlo knížete Othenia Bernarda Maria Lichnowského-Werdenberga (1826–1887). (180 let od narození velkopřevora Maltézských rytířů)*, Listy starohradské kroniky 29, 2/2006, s. 60–65. Těž František SKŘIVÁNEK, *Církevní knížata v zemích Koruny české*, Praha 2007, s. 253. Základní životopisné údaje dostupné též online: <http://www.hospitaliers-de-saint-jean-de-jerusalem.org/Boheme-Autriche/index.php?page=Grands-Prieurs>.

42 Srv. vzpomínky Marie Čepičkové. Údaj o tom, že vážným byl také Chaloupeckého otec, může souviset s náhlým úmrtím jeho bratra, jenž je na náhrobku na osenickém hřbitově uveden právě jako vážný. Není nepravděpodobné, že mladší sourozenec po bratrově smrti úřad převzal.

dětství sledovat, jak otevřený postoj místní vrchnosti k průmyslovým inovacím vede k hospodářskému vzruchu celé obce. To mu do budoucna umožnilo překonávat alespoň část předsudků vůči aristokracii. Paradoxy vztahů uvnitř středoevropské šlechty mohl nahlédnout později, v době bojů o jazyková nařízení. Jestliže připustíme, že podobně jako velká část jeho gymnaziálních spolužáků sledoval i on vzrůstající česko-německou antagonii, mohl si povšimnout, že zatímco dětenický velkopřevor jako nejmladší z desáté generace Lichnowských po těžkém zranění ve střeleckém souboji zvolil církevní dráhu v Čechách,⁴³ jeho starší bratr, pruský generál Karl Maria Lichnowsky-Werdenberg, náležel coby *chargé d'affaires* německého císařství ve Vídni k nejrozhodnějším odpůrcům federalizace Předlitavska i boje za české státní právo.⁴⁴ Tato dilemata však v osmdesátých letech dlouhého století přesahovala nejen dětenický, ale pravděpodobně i mladoboleslavský horizont.

Václav společně s o dva roky mladší sestrou Marií tedy vyrůstali v zázemí, kde kromě hospodářského zvířectva na dvorku jen máloco připomínalo vyčerpávající řeznické řemeslo dědečka Lásky, za nějž ještě usedlost fungovala zároveň jako jatka. Vystávala před ním naděje, že bude-li ve škole prospívat, mohou si rodiče dovolit poslat ho na studia. Než však stačil vstoupit do dětenické malotřídky, stal se ve třech letech málem obětí epidemie záškrtu. Babička Lásková o tom později učinila výmluvný zápis, který svědčí jak o zbožnosti Chaloupeckého rodičů, tak o hrůzách, jež tzv. dětské nemoci dokázaly v čase *fin de siècle* napáchat: „V roce 1885 se Václav vnuk těžce rozstonal na krk, na tuto nemoc v tom měsíci 12 dětí zde zemřelo, i on umíral. Volali jsme k Bohu o pomoc a mé děti učinily slib, jestli jim ho Bůh zachová, že dají na památku postavit svatý kříž. A Bůh ho pozdravil a oni slib svůj splnili. Objednali kříž, s výlohami asi za 150 zl., a na trubu⁴⁵ na obecním místě jej dali postavit. Dne 29. června na den sv. Petra a Pavla byl mým synem,⁴⁶ jemuž

Korektura údajů vzpomínek M. Čepíkové se zakládá na sdělení dětenického rezidenta Ing. Jan Voláka.

43 Jan VOLÁK, *Zámek Dětenice – letní sídlo knížete Othenia Bernarda Maria Lichnowského-Werdenberga*, s. 61.

44 Srv. Jiří KOŘÁLKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996, s. 299.

45 Místu, kde stojí křížek, se dosud říká „na trubách“, neboť tudy do dětenického zámku vedl dřevěný vodovod z pramenů nad Ličnem. Za vysvětlení významu lokálního toponyma vděčím dětenickému rezidentovi Ing. Janu Volákovi.

46 Mínen Chaloupeckého strýc Gustav, katolický kněz a tehdejší farář u kostela sv. Bartoloměje v Kyjích; syn Barbory Láskové.

Obr. 8 Po cestě z Dětenic na Lično se pod stromy dodnes krčí křížek, který nechali Chauloupeckého rodiče vztyčit jako poděkování za záchranu syna během epidemie záškrtu.

přisluhovali Jan Pelant farář a František Doubrava, kaplan Osenický, slavně posvěcen.⁴⁷

Poničený kamenný křížek s nečitelným nápisem stojí u polní cesty z Dětenic na Lično dodnes. Po přestálém ohrožení si malého Václava vzal pod patronát strýc Gustav. Když chlapec zdárně absolvoval dětenickou malotřídku (zpočátku mu mírné potíže činilo pouze psaní a kreslení, někdy obdržel dvojku i ze zeměpisu a dějepisu, v páté třídě však již měl samé výborné),⁴⁸ poslali ho na gymnázium do Mladé Boleslavi. Tam Václav propadl anarchismu...

47 *Poznámky rodu Láskového.*

48 SOkA Jičín, AO Dětenice (nezpracováno), Základní škola Dětenice, Výkazy návštěvy a prospěchu žáků obecné školy v Dětenicích, 1888/89–1892/93.

Gollovým žákem a knížecím lokajem

Die Verwandlung aneb kavárenský povaleč
metamorfuje v historika. Nádvkem též,
kterak se roudnický knížecí archivář
zahleděl do Slovenky z evangelické rodiny
a co z toho vzešlo.

Doba: mezigenerace

Dějště: Praha – Roudnice – Kielce

Zvíře: krkavec velký (*Corvus corax*)

Rostlina: třtina ve větru

Symbol: Říp

♠ Copak je ta Gollova historická škola?

♣ Jak lze v Palackém objevit kořeny československých dějin?

♥ Patří lovestory do dějin historiografie?

♦ Proč lobkovický archivář po Velké válce pohrdl knížecí službou?

Ve vzpomínkách na Josefa Pekaře zaznamenal Jan Slavík pozoruhodnou historku: „(...) jednou Pekař s upřímnou radostí, ale polotajemně mi sdělil, že Goll má pro mne skvělé místo v archivu.“⁴⁹ Po týdnu vyčkávání, kdy se tehdejší asistent historického semináře⁵⁰ těšil nadějí, že bude zbaven vidiny letité středoškolské profesury, se Goll objevil v klemen-tinských seminárních prostorách. „Zvěstoval mi s tváří přesvědčenou, že mi přináší spásu a blaho: „Roudnický archivář Max Dvořák půjde

⁴⁹ Jan SLAVÍK, *Ž mých styků s profesorem Pekařem*, Praha 1937, s. 16.

⁵⁰ Jan SLAVÍK, *Když minulo let padesát. Příhody a neshody historikovy v letech 1902–1952*, in: Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945 (Sborník studií 3.), Václav Veber a kol. (edd.), Praha 1995, s. 100–130, zde s. 103n.

za rok, nejdéle za dva roky do penze. Chci Vás doporučit za jeho nástupce.‘ Rázem jsem sletěl ze žebříku vidin. Ani ve snu mne nenapadlo, že bych mohl kdy býti ve šlechtických službách. Ani na vteřinu jsem nebyl v rozpacích, že místo nevezmu, i kdyby podmínky byly opravdu skvělé.“ A po chvíli vytáček i opětovném Gollově naléhání, doprovázeném líčením kladů roudnického působiště, Slavík přiznal: „Znám Roudnici dobře, studoval jsem tam nižší gymnázium, jsem syn rolníka z Podřipska. U nás však se dívají na knížecího archiváře jako na nějakého klíčníka – lokaje.‘ Goll, sám syn vrchnostenského lékaře, se otočil a zmizel do své pracovny (...).“⁵¹

Slavík si byl vědom, že Golla urazil. V tu chvíli však ještě nemohl tušit, že jej toto rozhodnutí odsoudí k mnohaletému úvazku na středních školách a v důsledku mu znemožní akademickou dráhu. Ovšem i Goll byl pravděpodobně Slavíkovou reakcí zaskočen. Musel si připustit, že pokud má mezi nadějnými absolventy historického školení nalézt kandidáta pro nástupnictví po starém Dvořákovi, bude třeba brát v potaz i proměňující se hodnotový žebříček generace, které přes svůj vztah k moderní poezii přestával rozumět. Podobnou zkušenost učinil mladý Max Dvořák, když se ve stejné věci obrátil na Josefa Borovičku, který právě pobýval na vídeňském Institutu pro rakouský dějzpyt. Borovička již jako student vynikal jazykovými vlohami i citem pro paleografii. Místo roudnického archivního adjunkta však odmítl s vidinou naděje na co do společenské prestiže méně lákavý, avšak badatelsky slibný úřednický post v Archivu země České.⁵²

Goll se tedy poohlížel dál⁵³ a nakonec se s problémem obrátil na Josefa Šustu, s nímž se tehdy dělil o vedení jedné části historického semináře. Šusta nového kandidáta nehledal dlouho. Necelé dva měsíce od chvíle, kdy mladý Max Dvořák požádal Golla o zprostředkování pomocné síly pro churavějícího otce, psal vídeňský kunsthistorik svému pražskému příteli: „Řekni nebo napiš panu Chaloupeckému, aby se šel do knížecího paláce představit (Hradčany 3), kníže je nyní v Praze. Kníže s tím souhlasí, aby nastoupil, až bude hotov – a tu by bylo snad dobře, aby šel na semestr do Vídně. Ale nutno to není.“⁵⁴

51 Tamtéž, s. 17–18. Srv. též Jaroslav BOUČEK, *Jan Slavík. Příběh zakázaného historika*, Praha – Jinočany 2002, s. 21–22.

52 Srv. Max DVOŘÁK, *Listy o životě a umění*, Jaromír Pečírka (ed.), Praha 1943, s. 165. Též Jiří LACH, *Josef Borovička. Osudy českého historika ve 20. století*, Praha 2009, s. 49.

53 Údajně oslovil ještě Fridolína Macháčka, který tehdy již pracoval v plzeňském městském archivu. Viz Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Fridolín Macháček*, Archivní časopis 19, 1969, s. 99n.

54 Max Dvořák Josefu Šustovi 21. 3. 1908. M. DVOŘÁK, *Listy o životě a umění*, s. 165.

Při pátrání po pojítku mezi Chaloupeckým a Roudnicí si nelze nepovšimnout tématu seminární práce, kterou v roce 1907 Chaloupecký vypracoval právě pod vedením Jaroslava Golla a Josefa Šusty. Ze seminárky o posledním pražském biskupovi Janovi IV. z Dražic se zrodila průkopnická monografie pojednávající o zakladateli roudnického biskupského hradu a iniciátorovi stavby významného mostu přes Labe, díky němuž se pozdější sídlo roudnické větve Lobkoviců stalo již ve středověku důležitou obchodní křižovatkou.⁵⁶ Skutečnost, že se student věnoval látce související s Roudnicí, jistě v rozvahách Dvořákových důvěrníků shrála roli. Chaloupecký si navíc osobnost Jana IV. z Dražic zvolil za téma seminární práce s největší pravděpodobností sám. Lze se domnívat, že motivací a konkrétní představou o badatelském zájmu upoutal Golla a Šustu více než schopností číst a interpretovat středověké prameny. Jeho nadšení navíc nebylo pro Golla tajemstvím. Zatímco Šusta právě tehdy vedl své první seminaristy, Goll měl možnost Chaloupeckého sledovat již delší dobu. Zřejmě mu neuniklo, že někdejší bouřlivák posedávající od gymnaziálních let v Unionce a v pražských anarchistických kruzích prochází hodnotovou krizí. Z rozpolceného dobového klimatu, v němž se (ironickým, avšak jasnozřivým příměrem Josefa Macha) „pěstovaly demonstrace za všeobecné hlasovací právo s červeným karafiátem sociální demokracie a zároveň aristokratický individualismus se zeleným karafiátem Oscara Wildea,“⁵⁷ Chaloupeckého vysvobodilo nové přátelství: v klementinských posluchárnách se totiž seznámil se synem Gollova přítele Jana Gebauera.⁵⁸ Setkání s potomkem a jmenovcem věhlasného bohemisty znamenalo pro neukotveného mladíka iniciační zkušenost.

V Gebauerovi, který stejně jako dětenický buřič miloval Jičínsko,⁵⁹ Chaloupecký očividně našel spřízněnou duši. Pojilo je podobné vnitřní nastavení – prožitek krize mladických ideálů a melancholické rezignace.⁶⁰

56 Více viz Michal CIHLA – Michal PANÁČEK, *Středověký most v Roudnici nad Labem*, Průzkumy památek 13, 2/2006, s. 3–33, k Chaloupeckému zejména s. 6.

57 Josef MACH, *Života běh*, s. 11.

58 Došlo k tomu pravděpodobně na přednáškách z dějin umění profesora Bohumila Matějky. Srv. Klára HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, *Mezi vědci a umělci*, Praha 1947, s. 225n. Též srv. LA PNP, fond Jan Gebauer ml., Klára Heyrovská-Hofbauerová, „Bylo to začátkem ledna...“ *Vzpomínky na Jana Gebauera ml., nepojaté do knihy Mezi vědci a umělci*, strojopis. Matějkovy přednášky kromě Gebauera a Heyrovské navštěvovala i Ada Gollová a její pozdější choť F. X. Hodáč. Srv. AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 1a, i. č. 1 – osobní doklady. Index lectionum V. Chaloupeckého. V zimním semestru 1903/04 si zapsal Matějkův kurz Dějiny sochařství od dob nejstarších po naše časy.

59 K. HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, *Mezi vědci a umělci*, s. 226–227.

60 Naznačený prožitek je zřetelný jak z Gebauerových dopisů Chaloupeckému, tak především z milostného deníku, který si Gebauer vedl během svého vídeňského pobytu a jež adresoval

Jejich kavárnami rámované (a zpočátku spíše kolegiální) souznění⁶¹ utužila láska ke stejným autorům: Heinrichu Heinemu, jehož Chaloupecký rád překládal, a zejména k rané prozaické tvorbě Petra Altenberga. Dětenický rodák již na gymnáziu vynikal nevšedním literárním rozhledem a zejména zájmem o německé autory, kteří oscilovali mezi novoromantikou a ironií všedního dne.⁶² Detlev von Liliencron, Otto Julius Bierbaum, Franz Evers ani kolínský rodák Camill Hoffmann⁶³ ovšem nenáleželi k vzorům literátů z okruhu Neumannovy vily. Gebauerovo společenské zázemí a nový okruh známých z rodin pražské měšťanské elity tak Chaloupeckému usnadnily

doně Claře, tedy Kláře Heyrovské, pozdější ženě malíře Adolfa Hofbauera. Deník i s částí korespondence je uložen in: LA PNP, fond Jan Gebauer ml. Rozsahem drobný fond sestává výhradně z materiálů z pozůstalosti Kláry Hofbauerové-Heyrovské a je výmluvným svědectvím nejen o Gebauerově platonickém vztahu, poměrech v Gebauerově rodině, dobových událostech a každodennosti secesní Vídně a Prahy, ale též o melancholickém psychickém nastavení předčasně zesnulého historika (1884–1908).

61 Tak Chaloupeckého úvod k chystané edici Gebauerových dopisů, již měl v úmyslu vydat po přítelově předčasné smrti. Záměr však neuskutečnil. Rukopis edice v soukromém vlastnictví prof. MUDr. Václava Chaloupeckého.

62 Srv. V. V. ŠTECH, *Vzpomínka na Unionku*, s. 386; též TÝŽ, *V zamlženém zrcadle*, s. 119n.

63 Srv. níže Chaloupeckého překlady, uveřejňované pod pseudonymem V. Ch., V. C. Banjom a posléze i pod vlastním jménem. K jeho vlastní tvorbě, do značné míry odvislé od překládaných vzorů, viz zde Bibliografie Václava Chaloupeckého, s. 488. Z proměny periodik, v nichž překlady vycházely, lze vysledovat i autorovu hodnotovou konverzi:

Jindřich Heine, Světa běh, Dělnická besídka. Nedělní příloha Práva lidu (Právo lidu 9, 1900, č. 347, 16. 12. 1900).

Jindřich Heine, Pohled zpět, Dělnická besídka. Nedělní příloha Práva lidu (Právo lidu 10, 1901, č. 20, 20. 1. 1901).

Richard Dehmel, Pohled vzhůru, Rudé květy 2, 1902–1903, s. 97.

Otto Julius Birnbaum, Charlotta, Na zámku Mirabel, Rudé květy 2, 1902–1903, s. 97.

Otto Julius Birnbaum, Panův útěk, Moderní život 2, 1/1903, s. 22.

Camill Hoffmann, Villa Sch., Moderní život 2, 2/1903, s. 43.

Camill Hoffmann, Má tichá píseň, Moderní život 2, 2/1903, s. 44.

Camill Hoffmann, Bílá krajina, Moderní život 2, 2/1903, s. 44.

Parafrase kritiky páně Dresslerovy o Stroskotání /Satira/, Moderní život 2, 5/1903, s. 160.

Camill Hoffmann, (Dvě básně) Žvony – Soumrak, Besedy Času 8, 5/1903, s. 1, 38.

Fr[anz] Evers, (Dvě básně) Hvězdy – Mučedník, Besedy Času 8, 5/1903, s. 36, 38.

Ž německé moderní poesie. Detlev von Liliencron, Ž dětství – Štěstí do dost – Boeklinův pasák, Besedy Času 8, 7/1903, s. 15, 52.

Fr[anz] Evers, Jiná zem – Požehnání – Notturmo – Apotheosa – Růže – Půlnoc – Ráj, Nedělní listy 29. 11. 1903, s. 1 (Hlas národa 1903, č. 325).

Čeští Němci. Překlady I. Camill Hoffmann: Píseň – Villa Sch. – Večerní melodie – Soumrak – Touha po domově. Píseň – Má tichá píseň – Žjevení – Na malém městě – Náš podzim – Bílá krajina – Žvony, Květy 26, 9/1904, s. 376–381.

Čeští Němci. Překlady II. Rainer Maria Rilke: Ve starém domě – Lidová píseň – Ž vigilií (8 básní), Květy 26, 12/1904, s. 839–842.

H. Heine, Kdys jeden král byl starý..., Jitřenka 24, 3/1905, s. 9–10.

opuštění anarchistické „mezigenerace“⁶⁴ a souznění s hodnotami odstíněnými v esejích Miloše Martena a Jiřího Karáska ze Lvovic.⁶⁵ Přijetí pozdně impresionistické estetiky a poněkud aristokratické stylizace navracelo Chaloupeckého k někdejšímu obdivu k dekadenci a umožnilo mu zároveň s porozuměním vstoupit do světa Jaroslava Golla. Mladý Gebauer totiž náležel k okruhu přátel Gollovy dcery Ady, a býval proto v historikově domácnosti častým hostem. A protože se stárnoucí profesor vždy zajímal o studenty koketující s poezií, Gebauer se o novém kolegovi dosti pravděpodobně zmínil i v Gollově přítomnosti.

Byl to bezesporu Jan Gebauer mladší, kdo z Chaloupeckého učinil jednoho z příslušníků Gollovy školy, tedy užšího okruhu studentů, k nimž si Goll vybudoval intimnější vztah.⁶⁶ Odhalil mu dění v okruhu Gollových starších žáků, sledoval s ním životní osudy Ladislava K. Hofmana a v neposlední řadě ho uvedl do zemského archivu, kde se začínající badatel zřejmě poprvé setkal s archivní praxí.⁶⁷ Ač byl Gebauer o dva roky mladší, zasvěcoval Chaloupeckého do četby velikánů světové historiografie, Macaulaye,⁶⁸ Ranka, Tacita, do estetických názorů Hippolyta Taina, ale též do románového světa Viktora Dyka. Vštípil mu i ironický odstup od realistů a Masarykových náhledů na dějiny a také své názory na umění – především pohrdání měšťanskou novorenesanční architek-

64 Mezigenerací nazval okruh Chaloupeckého soupevníků Albert Pražák, srv. A. PRAŽÁK, *Poznámky k životu a dílu Josefa Macha*, s. 248.

65 Srv. Petr A. BÍLEK, *Hledání jediné skutečnosti: mezi minulostí a budoucností*, in: Vladimír Papoušek a kol., *Dějiny nové moderny. Česká literatura 1905–1923*, Praha 2010, s. 88n, zejm. s. 92. K přetrvávání a podobám dekadentní stylizace srv. Daniel VOJTĚCH, *Na radikálním křídle moderny. K pojmu dekadence jako životnímu a uměleckému úběžníku konce 19. století*, in: *Dekadence: V barvách chorobných. Idea dekadence a umění v českých zemích 1880–1914*, Otto M. Urban – Luboš Merhaut – Daniel Vojtěch (edd.), Praha 2006, s. 21–40.

66 Právě v sociální a bezesporu i vlivové síti, nikoli pouze v metodologickém školení, spočívalo jádro tohoto v poslední době poněkud dehonestovaného označení. Rekonstrukce této sítě, jež se mohla stát přínosem gollovské monografie Bohumila Jirouška, se bohužel natolik zaměřila na kritiku pojetí Jaroslava Marka a snahu o znovuzviditelnění dalších osobností z generace Tomkových žáků, že se k této rovině bohužel nedobrala. Srv. Bohumil JIROUŠEK, *Jaroslav Goll. Role historika v české společnosti*, Pelhřimov 2006. Tzv. spor o smysl českých dějin bohužel pojem Gollova škola petrifikoval v typicky herbenovské jednorozměrnosti a do značné míry zastřel jádro věci. Nejblíže se tak zřejmě ocitl Jan Slavík se svým notoricky známým gollovským epigramem. Viz J. BOUČEK, *Jan Slavík*, s. 26. K metodologickému jádru sporu *Spor o smysl českých dějin I (1896–1938)*, Miloš Havelka (ed.), Praha 1995, s. 22n.

67 Srv. AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 6, i. č. 394 (5) /Hanus Jan Opočenský/, Chaloupecký Heidlerovi 5. 5. 1916. Nepodepsaný list (zřejmě opis) psaný Chaloupeckého rukopisem je ve fondu omylem zařazen k jinému adresátovi (Opočenský). Z obsahu však vyplývá, že byl adresován Janu Heidlerovi a je odpovědí na Heidlerův dopis ze 12. 4. 1916. Viz tamtéž, k. 3, i. č. 155.

68 Míněn George Macaulay Trevelyan (1876–1962), britský historik.

turou a obdiv k původním uměleckým formám, ke kterému sám dospěl pod dojmem vídeňských přednášek Franze Wickhoffs.⁶⁹ Syn velkého bohemystry tedy vytrhl dětenického bouřliváka z anarchistických eskapád. Ten opustil básnické družiny s jepičím životem a vrhl se definitivně do náruče historie. Přerod se však neobešel bez pochybností.

Chaloupeckého rozpaky z dozrávání vyvrcholily na podzim roku 1904, po prvním roce na univerzitě. Přerušil tehdy studia, aby v Bregenzi na břehu Bodamského jezera, v atmosféře bujícího velkoněmectví, odsloužil povinný vojenský kurz jednoročních dobrovolníků.⁷⁰ Jak Gebauer svěřil své platonické lásce Kláře Heyrovské, „onen muž, jenž jezdil se mnou po lavičce⁷¹ a čítával mi svoje básně, pěkné a tiché, slouží na vojně, v Bregenci. A píšeme si nostalgická psaní. Je rozdíl ten, že on vidí z okna Alpy a já ne.“⁷² Gebauer totiž ve stejné době pobýval ve Vídni na Institutu pro rakouský dějepis.⁷³ A právě v jednom z oněch melancholických dopisů se Chaloupecký svěřil s duševním rozpolcením, se sílícím nutkáním volby mezi Múzami, v nichž již tehdy Klió nabývala vrchu. Dilema zřejmě posílilo i to, že si jej Jaroslav Goll dal osobně představit. Gebauer měl již podobné pochyby za sebou a kamaráda instruoval zcela přímočaře: „Milý, docela Vás chápu. Sám jsem to prodělal: mluvím o tom, co jste psal stran Golla.⁷⁴ Ale tím spíše pokládám za svou povinnost vyvést Vás z bludu. Dá-li si Goll někoho představit, je jisto, že se o něho zajímá. A dál: vstupuje s ním v jiný poměr, než v jakém stojí k ostatním. Buďte ujištěn: on se ptal, kde jste, že Vás v Klementinu nevidá. To, co jsem Vám napsal na onu pohlednici atd., byla jeho inspirace (...) Tj. Vy mu můžete docela klidně psát. Naopak: morálně jste zavázán. Nebude to brát docela jako vtírání: lituje, že může vstoupit jen s několika z té ohromné masy posluchačů v bližší styk. Vyvodte si z toho konsekvence a docela klidně pište.

69 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 2, i. č. 120, Jan Gebauer Chaloupeckému 14. 11. 1904, 31. 1. 1905.

70 Srv. Údaje o přerušení studií in: AUK Praha, Zápisnice studentů FF UK–F, Filosofové řádní LS 1904, ZS 1905/06.

71 Motiv zřejmě odkazuje ke kratochvílím při procházkách v pražských parcích, zejména na Letné. Chaloupecký tehdy bydlel na Chotkově silnici č. 538. Viz údaje in: AUK Praha, Zápisnice studentů FF UK–F, Filosofové řádní LS 1904, ZS 1905/06.

72 LA PNP, fond Jan Gebauer ml., Gebauer Kláře Heyrovské 18. 10. 1904.

73 Pracoval tehdy na seminární práci o listinách Jindřicha Korutanského, srv. Ivan HLAVÁČEK, *Tzv. Gollova škola a vídeňský „Institut“*, in: Jaroslav Goll a jeho žáci, Bohumil Jiroušek – Josef Blüml – Dagmar Blümllová (edd.), České Budějovice 2005 (*Historia culturae VI, Studia 5*), s. 87.

74 Chaloupeckého dopis se bohužel nedochoval.

A pokud se druhého týče, nešťastné lásky k historii, čeká Vás trpká zkouška. Čeká na Vás hrozně řemeslo historické: pomocné vědy. To je nutné zlo. Budou Vás hrozně nudit, budete po případech zoufat. Ale radím Vám: vydržte to. Je to nutno. V tom leží celý ten rozdíl historie staré (Tomek, Kalousek) a mladé (Goll). Naopak buďte rád, že se Vám částečně aspoň podá v báječné formě Gollova semináře. Můj milý: já do něho půjdu, až budu hotov s Institutem, dá-li pánbůh zdraví – což znamená, za tři roky se vrátím tam, kde bych mohl být teď. A tak doufám, že tu nepříjemnou věc snáze snesete, než jsem ji nesl v prvním čase já.⁷⁵

Ve stejné době jako citovanou instrukci obdržel Chaloupecký další Gebauerův lístek, zaslaný z vídeňského hotelu Residenz. A protože na něm nalezl i Gollův osobní pozdrav,⁷⁶ zařídil se zcela dle Gebauerovy rady: před Vánoci poslal profesorovi melancholický dopis. V něm se bez okolků vyznal z pochybnosti, stojí-li za Gollovu přízeň, ale napsal také: „Chci se oddati pokud možno Vašemu vlivu. Chci být Vaším žákem!“⁷⁷

Obr. 10 Ve sporu o smysl českých dějin se dětenický rodák pod vlivem Jana Gebauer mladšího přiklonil na stranu Gollovu školy. Gollův a Gebauerův pozdrav na lístku z Vídně.

75 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 2, i. č. 120, Jan Gebauer ml. Chaloupeckému 14. 11. 1904.

76 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 2, i. č. 127, Jaroslav Goll/Jan Gebauer ml. Chaloupeckému b. d. (listopad 1904).

77 AAVČR, fond Jaroslav Goll, k. 2, i. č. 131, Chaloupecký Gollovi 26. 11. 1904.

Goll odpověděl obratem a doporučil využít vojenské služby ke studiu jazyků. Chaloupecký neúhybně doznal: „Jsem v tomto ohledu hotovým barbarem, kromě němčiny neznám nic. (...) V programu mám frančinu a italštinu.“⁷⁸ Po Gollově narážce na poetické sklony se navíc odvážil dalšího vyznání: „Co se pak týče veršů – snad se ve mně mýlíte; nejsem básníkem, dokonce ne literátem. Snad právě Vy byste mi mohl porozumět. Jsem dalek každé paralely. Ale byl čas, kdy i Vaše jméno bylo možno čísti v beletristických časopisech. Zdá se mi, že dokončuje se ve mně jistá krize. Víím, že nejsem horší mých vrstevníků. Je to však plus? Píši občas verše a budu je snad psát dále. Ale jen (budiž mi dovolen ten výraz) pro domácí potřebu a spotřebu. Tisknu-li je – nic se tím nemění. Nedovedu pochopit víru v sebe kamarádů-literátů; lehkomyšlná zdá se mi. Ostatně zlatu zub času neškodí, naopak ukazuje, co je zlato. Dosti však o tom.“⁷⁹

Je očividné, že seminaristova korespondence získala velmi osobní tón. Pokud se navíc Goll od Gebauera dozvěděl o Chaloupeckého neblahé zkušenosti se záškrtem, neměl pravděpodobně daleko ke vzpomínce na tragický osud vlastního syna Marcela, který na tutéž chorobu skonal. Pro historika, jenž své nenaplněné otcovské city přenášel na okruh studentů, by to bezesporu znamenalo posílení osobního pouta. K popsanému korespondenčnímu vyznání navíc došlo přesně rok od chvíle, kdy Goll stál nad rakví svého nejbližšího žáka Ladislava K. Hofmana.⁸⁰

Společenskému rituálu bylo tedy učiněno zadost a Chaloupecký vstoupil mezi nemnoho ostře sledovaných seminaristů. Goll se pro něj stal autoritou, do níž byl – jak později připustil – „zamilován takřka jako do milenky“.⁸¹ Když posléze přišel s myšlenkou, že vypracuje v Šustově semináři práci o Janu IV. z Dražic, zasadil se Goll osobně o to, aby měl přístup k pramenům. Vyžádal pro něj do Klementina z knihovny pražské metropolitní kapituly zapůjčení rukopisu, který obsahoval formulář Jana z Dražic.⁸²

78 Tamtéž, Chaloupecký Gollovi 6. 12. 1904.

79 Tamtéž. O recepci Gollova poetického umění též Lenka ŘEZNÍKOVÁ, *Historik – věc veřejná. Jaroslav Goll a česká literární moderna*, in: Jaroslav Goll a jeho žáci, s. 309–317; též TÁŽ, *Moderna & historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu devatenáctého a dvacátého století*, Praha 2004, s. 161n.

80 Srv. Dagmar BLÜMLOVÁ, *Těsný historik Ladislav Hofman*, České Budějovice 2005, s. 5, passim. O obrazu, který o Hofmanovi získal Chaloupecký, viz AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 2, i. č. 120, Jan Gebauer Chaloupeckému 9. 11. 1904.

81 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 8, i. č. 643, Chaloupecký Zíbrtovi (nedat.), koncept odpovědi na Zíbrtův dopis z 27. 9. 1909.

82 Srv. poznámku in: Václav CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský. Studie kulturně-historická*, Praha 1908, s. 2.

Ačkoli Josef Šusta dal najevo výhrady vůči sevřenosti výsledného zpracování (označil prý práci za „nedosti koncentrovanou“⁸³), seminární práce byla zřejmě pro oba vedoucí uspokojivá. Jak konstatovala Zdeňka Hledíková, „Chaloupecký samozřejmě využil všechny tištěné a dostupné rukopisné prameny k osobnosti Jana IV., které byly v jeho době známy (...)“.⁸⁴ Mohl těžit především z editorské práce Ferdinanda Tadry a Jana Bedřicha Nováka a při líčení ideového pozadí Dražicova episkopátu se opřít o čerstvě vydanou dizertaci Kamila Krofty i jeho studii z Gollova jubilejního sborníku. Při porovnávání dochovaných textů formulářových sbírek však zřejmě poprvé docenil i historiografický odkaz Františka Palackého.⁸⁵

Nebývá zvykem zaobírat se dopodrobna juveniliemi. V případě Chaloupeckého dizertace je to však opodstatněné, neboť v dražicovské „prvotině“ lze vysledovat kořeny značné části jeho pozdějších prací, a je tedy pro porozumění jeho historiografickému odkazu určující. Chaloupeckého knihy pojednávající o václavských, ludmillských a prokopských legendách, jeho studie o době Karla IV., monografie o Arnoštovi z Pardubic i náhled na husitskou dobu optikou traktátové literatury, to vše bylo zásadně ovlivněno vzhledem do materiálu, se kterým pracoval v knize o Dražicovi.⁸⁶ Právě tehdy se v Chaloupeckém zrodil medievista.⁸⁷

83 AAVČR, fond V. Chaloupecký, k. 6, i. č. 394 (5) /Hanus Jan Opočenský/, Chaloupecký Heidlerovi 5. 5. 1916. Nepodepsaný list (opis).

84 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*, Praha 1991, s. 10.

85 František PALACKÝ, *Über Formelbücher, zunächst im Bezug auf böhmische Geschichte*, Praha 1842, s. 247–253. Z dalších pak *Cancellaria Arnesti. Formelbuch der ersten Prager Bischofs Arnest von Pardubic*, Ferdinand Tadra (ed.), Wien 1880 (Archiv für österreichische Geschichte Bd. 64). *Formulář Tobiáše z Bechyně*, Jan Bedřich Novák (ed.), Praha 1903 (Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa po vědy, slovesnost a umění č. 22). Kamil KROFTA, *Kurie a církevní správa v zemích českých v době předhusitské*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 10, 1904, s. 15–36, 125–152, 249–275, 373–391; ČČH 12, 1906, s. 7–34, 178–191, 274–298, 426–446; ČČH 14, 1908, s. 18–34, 172–196, 273–287, 416–435. TÝŽ, *Řím a Čechy před hnutím husitským*, in: Gollův sborník, Praha 1906, s. 178–194; přetištěno in: TÝŽ, *Listy z náboženských dějin českých*, Praha 1936, s. 12–25.

86 Srv. např. Václav CHALOUPECKÝ, *Prameny X. století legendy Kristiánovy o svatém Václavu a svatě Ludmile*, Praha 1939 (Svatováclavský sborník II/2), s. 9. K materiálové kontinuitě Chaloupeckého práce viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 156, ref. č. 148, 150. Rozboru Chaloupeckého pozdějších medievistických prací se podrobně věnuji v oddílu III.

87 Kdyby Chaloupeckého již tehdy poutala tematika vztahů českých zemí a Slovenska, byl by se jistě více věnoval biskupově vojenské podpoře tažení krále Jana do Horních Uher roku 1315 proti Matúši Čáku Trenčianskému. Skutečnost, že věci je v knize věnováno jedině souvěti, svědčí o tom, že badatelský zájem o slovenská témata u něj začal klíčit až později. Srv. V. CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic*, s. 38.

Dizertace však především odhaluje Chaloupeckého náhled na psaní historie, který budoucí dědic Pekařovy stolice nikdy výrazněji nezměnil. Již úvod práce mnohé prozrazuje: „Století čtrnácté vyznačuje se řadou vynikajících osobností oplodněných novým duchem francouzské kultury, mocně deroucí se k nám za Lucemburků. Typem je císař Karel IV. Sám literát, je jenom článkem řetězu, pravda nejvýznačnějším svojí všestranností, přece však jenom jedním z těch, již unášeni byli mocným proudem doby. (...) Jan IV. z Dražic jest jaksi typem přechodním, v němž jedna doba zhasíná a druhá se probouzí.“⁸⁸ Poslední strany dizertace pak takto vzletně nastíněný ideový oblouk uzavírají do poněkud násilně nalézané paralely mezi Dražicovou zakladatelskou činností a pozdějšími projekty Karla IV.⁸⁹

Z citované pasáže je zřejmý jak sklon k metaforickému vyjadřování, tak ke schematizaci, nacházející ztělesnění „ducha doby“, kulturního a intelektuálního horizontu epochy, v konkrétní osobnosti, v „typu“.⁹⁰

⁸⁸ Tamtéž, s. 1.

⁸⁹ Tamtéž, s. 79. K Dražicovým roudnickým projektům a jejich osudům Oldřich KOTYZA – Petr KOPIČKA, *Zakladatelské dílo pražského biskupa Jana IV. z Dražic v Roudnici nad Labem (1333–1340) v pamětních záznamech očitých svědků a otázka jejich interpretace*, Porta Bohemica 5, 2009, s. 43–89.

⁹⁰ Tato abstrakce je však spíše stylistické povahy, vliv Weberova učení o idealtypu nalezl mezi českými historiky ohlas až později. Srv. Miloš HAVELKA, *Max Weber ve sporu o smysl českých dějin aneb O Slavíkově čtení novokantovské metodologie věd o kultuře*, in: *Život plný střetů. Dílo a odkaz Jana Slavíka (1885–1978)*, Lukáš Babka – Pavel Roubal (edd.), Červený Kostelec – Praha 2009, s. 97–108. V hledání duchovního surogátu doby lze pravděpodobněji shledávat ohlas četby Wilhelma Diltheye. Z takto vágních formulací se však lze jen těžko pokoušet o nalézání konkrétního inspiračního zdroje. Stejně jako přímá čtenářská zkušenost zde mohly sehrát roli i Gollovy přednášky (v jejich obsahu a dikci se diltheyovská inspirace projevovala), ale také Pekařovy seminární postuláty. Ačkoli se české moderní dějepisectví rodilo na duchovním pozadí zejména německých vlivů a v rozporu s tradovaným míněním většina významnějších děl specifický ideový či teleologický rámc (ve smyslu vztažení se ke konkrétnímu okruhu děl) nepostrádala, přímý ohlas četby prací Wilhelma Windelbanda, Heinricha Rickerta či Hermanna Cohena nelze u českých historiků první poloviny 20. století (snad kromě Josefa Šusty) přímo doložit. Výjimku zde ve dvacátých letech představuje zkušenost Jaroslava Werstadta, Jaroslava Prokeše a Jana Slavíka s četbou knihy Ernsta Troeltsche *Historismus und seine Probleme* (Tübingen 1922) a mnozí zřejmě také četli starší práce Benedetta Croceho. Jejich přímá reflexe v historických textech je však také obtížně doložitelná. Poněkud konfuzní reflexi novokantovských tezí nabídl Karel STLOUKAL, *Hlavní proudy v současné historiografii*, in: *První sjezd československých historiků. Přednášky a debaty*, Praha 1938, s. 16–32. K širšímu čl. kulturnímu rámci Miloš HAVELKA, *Dějiny a smysl. Obsahy, akcenty a posuny „české otázky“ 1895–1989*, Praha 2001, s. 109n. K celému kontextu sporu novokantovských škol (Windelband – Rickert – Cassirer) viz Martin PROFANT, *Novokantovství mezi teorií poznání a filosofií vědy*, in: *Nikolaj Demjančuk – Martin Profant – Jiří Podhajský, O povaze vědy: novokantovství*, Plzeň 2013, s. 61–63; podrobněji též M. PROFANT, *Myslet uprostřed dějin. K pojetí dějin a dějinnosti ve filosofii symbolických forem*

Obr. 11 Při cestách z Mladé Boleslavi do Prahy Chaloupecký potkával siluetu kdysi výstavného hradu Dražice, luxusní gotické rezidence inspirované avignonskou kulturou. Dnes z někdejší nádhery biskupského hradu zbývají jen ruiny...

Chaloupecký později vzpomínal na výroky Gustava Friedricha, v nichž ironicky rozdělával studenty na „zedníky“ a „fasádníky“.⁹¹ Na začínajícím historikovi oceňovali jak jeho přátelé, tak zřejmě i učitelé právě stylistický dar, schopnost intuitivního postřehu shrnujícího podstatu věci do obratné metafory. Chaloupecký se proto očividně vnímal jako fasádník, tím spíše, že na studia přicházel s kunsthistorickými zájmy.

Dominantou seminárky je portrét biskupa jako přesvědčeného Čecha, kombinovaný s analýzou hospodářského zázemí biskupských statků. V této dichotomii však poněkud zanikají procesuální nuance koncilní

Ernsta Cassirera, Plzeň 2011, zejména s. 83–98. K obecnějšímu vymezení pozice „československé“ historiografie v rámci dobových metodologických trendů viz Veronika VYČICHLOVÁ, *Revize pozitivistického dějepiscetví a percepce školy Annales v české historiografii 20. a 30. let 20. století*, in: *Francouzská inspirace pro společenské vědy v českých zemích*, Praha 2003 (Cahiers du CEFRES 29), s. 179–196.

91 ÚDU AVČR, oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, Chaloupecký Wirthovi 7. 10. 1915.

a papežské politiky i specifika církevní správy v českých zemích.⁹² V Chaloupeckého náhledu na minulost byl zájem o detailní propracování pozadí a jeho ukotvení v konkrétní pramenné materii zastíněn hledáním výrazných osobností, v jejichž činech by bylo možné postihnout hybné momenty jednotlivých epoch. Právě zaostření na individuality, na kulturní a intelektuální elitu, se do budoucna stalo doménou Chaloupeckého historiografické práce, avšak také její největší slabinou. Cílem jeho psaní o dějinách byla syntéza, shrnující gesto. I tento způsob nahlížení si osvojil díky mladému Gebauerovi, který právě pro tento dar obdivoval Jaroslava Golla: „Psal jsem Vám přeci už kdysi o síle syntetiky: a to se nesmí identifikovat s rozumem. Rozum mají realisti s Masarykem v čele – přeji jim ho. Ale onu syntetiku – tu měl Goll, který dovedl vychovat generaci, aniž by napsal velikou a tlustou knihu o mnoha svazcích, což se mu často bere za zlé.“⁹³

V době, kdy Chaloupecký upravoval *Janu IV. z Dražic* do tisku, byl již mladý Jan Gebauer mrtev.⁹⁴ Do stylu práce se ale promítly jak názory zesnulého přítele, tak důraz na intuitivní vhled, typický pro umělecká východiska oblíbených autorů obou mladých historiků. F. X. Šalda v recenzi knihy *Prodromos* zhodnotil tvůrčí metodu Petra Altenberga následovně: „Estetika není věcí mozku a hlavy, nýbrž celého organismu, celého těla, celé bytosti lidské: že nástrojem jejím není jen mozek, nýbrž každá póra, celá pleť, cit, hmat, takt. U nás jest v uměleckých dílech stále ještě běžným názor, že vznikají prací hlavy v pracovně, v několika hodinových sezeních. Altenberg by konečně poučil, že takto nemůže vzniknout nic než papír popsaný nebo pokreslený mrtvou nudou. Na uměleckém díle pracuje všechno a nejvíce nevědomé: píše jej více než péro spánek, hra, zpěv, toulka městem nebo jízda člunem na vodě, tisíc

92 Snaha zdůraznit Dražicovo češství a dobově podmíněné chápání významu pojmu *natio* je vedle některých heuristických omylů a „nepřilíš velkého porozumění pro zvyklosti církevního života“ jednou z podstatných výtek, jež vůči Chaloupeckému pojetí vznesla Zdeňka Hledíková. Srv. Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, zejm. s. 11 (ref. č. 4), 15, 142–143, 151. Důraz na nacionální rozměr při čtení pramenů je však pochopitelný nejen vzhledem k Chaloupeckého generační zkušenosti pamětníka bojů o Badeniho jazyková nařízení. Ve stále se rozvírající propasti mezi českou a německou societou šlo o sdílený nadgenerační pohled. K tomu srv. např. již klasickou práci Jan KŘEN, *Konfliktní společnosti. Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990, zejm. s. 280n.

93 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 2, i. č. 120, Jan Gebauer Chaloupeckému 25. 2. 1905. Slovo „měl“ v originále podtrhl Gebauer.

94 Srv. poděkování zesnulému příteli in: V. CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic*, s. 36, ref. 202. Jan Gebauer zemřel náhle a nečekaně 7. 1. 1908 na následek tyfové nákazy z vody podávané v pražské kavárně. Srv. LA PNP, fond Jan Gebauer ml., Klára Heyrovská-Hofbauerová, „Bylo to začátkem ledna...“.

rozkošných dobrodružství zraku, sluchu, srdce (...).⁹⁵ Šaldova impresionisticky rozkošatělá charakteristika se sice primárně vztahuje k umělecké literatuře, není však nutně v rozporu se seminárními postuláty Josefa Pekaře, na jejichž základě vedl studenty k tomu, „aby syntetické vyličení bylo vždy nesené určitou myšlenkou, aby zpracování materiálu kriticky probraného a kombinací uzpůsobeného bylo umělecké.“⁹⁶ V tomto smyslu vykazovala Chaloupeckého seminární práce jak znaky Gollova školení, tak způsobu, jímž Pekař uchopoval nová badatelská témata. Vzpomínka na „zrazenou Múzu“⁹⁷ však zůstala v Chaloupeckého textech trvale přítomna. Stejně významná se však při volbě badatelských témat jeví i osobní motivace, v níž lze vedle odborného zájmu velmi často vysledovat osobní zkušenost. Nejinak tomu bylo i v případě výběru seminární práce.

O osobu Jana IV. z Dražic se Chaloupecký pravděpodobně zajímal již dříve, než vstoupil do klementinských poslucháren. Pomiňme skutečnost, že Montmartre, oblíbená kavárna pražské bohémy, ležela ve stínu kostela sv. Jiljí, nejambicióznějšího stavebního projektu, který zanechal biskup Jan v pražských městech.⁹⁸ Chaloupecký měl jistě možnost obdivovat jeho monumentalitu při toulkách po staroměstských lokálech, jež často končily právě v Montmartru. Důležitějším impulsem pro volbu tématu však zřejmě byla jiná, starší zkušenost. Biskup Jan totiž gymnazistu při cestě z domova do Prahy provázel takřka na každém kroku.

Během cest z Dětenic nemohl mladík se zájmem o historii na úbočí nad mladoboleslavskou silnicí minout bez povšimnutí z daleka viditelnou ruinu dražického hradu, o jehož zvelebení se zasadil právě biskup Jan IV., ani Nové Benátky, jež dal Dražic na ostrohu nad Jizerou

95 František Xaver ŠALDA, *Altenbergův „Prodomos“, kniha radostné moudrosti*, in: Kritické projevy 6, 1905–1907, Praha 1951 (Soubor díla F. X. Šaldy, sv. 15), s. 141–142, [online], dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edice/data/soubory/FXS/KP6/19.pdf>.

96 V tomto duchu se Pekař vyslovil již ve stati *Dějepisectví 1848–1898*, napsané pro *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.: vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898*, Praha 1898, s. 1–58, zejm. s. 24. O tom, že se svých postulátů držel i nadále, vypovídá svědectví Karla Kazbundy. Viz Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě III., Stolice dějin na české univerzitě od zřízení university do konce rakousko-uherské monarchie (1882–1918)*, Praha 1968 (Práce z dějin university 6), s. 266. O Pekařově pohledu na historiografii více Zdeněk BENEŠ, *Porozumět nebo poznávat? Skica k jednomu rysu české historiografie 20. století*, in: *Nedosti bylo Jana Křena. Janu Křenovi k pětasedmdesátinám*, Kristina Kaiserová – Jiří Pešek (edd.), Ústí nad Labem 2005, s. 15–29, zejm. s. 19.

97 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 332, Jaroslav Ludvíkovský Chaloupeckému 2. 7. 1940.

98 Srv. Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 146n.

založit.⁹⁹ Chaloupecký navíc po přechodu z Mladé Boleslavi na pražské gymnázium v Truhlářské bydlel (přinejmenším dočasně) u svého strýce Gustava Lásky, jenž byl tehdy farářem v Kyjích.¹⁰⁰ Unikátní „tribunový“ kostel sv. Bartoloměje, kde farář Lásky sloužil mše, těžko mohl studenta nechat chladným. Již v předchozích letech dospívající Václav zřejmě na kyjské faře pobýval společně s babičkou, která svého syna pravidelně navštěvovala a trávila u něj obvykle delší čas.¹⁰¹ Nejasný původ objektu¹⁰² dozajista upoutal Chaloupeckého pozornost. Připustíme-li, že pravděpodobně pátral po jeho dějinách, pak jistě neminul zprávu o tom, že v kostele, jenž v lucemburské éře vévodil významnému biskupskému dvorci, byl při rekonstrukci roku 1781 nalezen nápis, svědčící o tom, že jeho „fundator“, tedy zakladatel, ale spíše dobrodinec a obnovitel, byl blíže neurčený pražský biskup Jan.¹⁰³

Mezi odborníky dosud nepanuje názorová shoda v tom, kterého z Dražiců se fragment dovolává. Avšak fresky odhalené v roce 1989 v presbytáři, jež zachycují galerii pražských biskupů, prozrazují, že na přestavbě i výzdobě kostela se velmi pravděpodobně podíleli právě umělci z okruhu Jana IV. z Dražic – dost možná někteří členové huti mistra Viléma, jehož si biskup po návratu z Avignonu zjednal pro stavební projekty v Roudnici, dostavbu dražického hradu i výzdobu malostranského biskupského paláce.¹⁰⁴ Portréty však byly v době, kdy zde působil Chaloupecký strýc, skryty pod vrstvou omítky, takže autor

99 Historii obou sídel ostatně věnoval August Sedláček společnou kapitolu. Srv. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a torze království Českého X. – Boleslavsko*, Praha 1895, s. 236–246. K Dražicovým stavebním a mecenášským aktivitám přehledně Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražští biskupové za vlády Lucemburků Jana a Karla*, in: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy, František Šmahel – Lenka Bobková a kol. (edd.), Praha 2012, s. 191–202, zde zejména s. 193–195.

100 Srv. AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 5, i. č. 329, Josef Mach Chaloupeckému, adresy na obálkách dopisů z roku 1901. Srv. Archiv Národního muzea (dále jen ANM), k. 22, i. č. 910, Chaloupecký Pekařovi 5. 3. 1925, kde zmiňuje „kostel v Kejích nedaleko Prahy, který dobře znám“.

101 Poslze dožila na jeho posledním působišti na faře v Poříčanech. Srv. *Poznámky rodu Láského*.

102 Chaloupecký mohl znát zejména text in: Eduard ŠITTLER – Antonín PODLAHA, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Karlínském*, Praha 1901. O kyjském (tehdy kejském) kostele zde s. 208n. Přehled dosavadních výsledků bádání o původu objektu in: Dalibor PRIX – Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9 – Kyjích do počátku husitských válek*, Umění 41, 3–4/1993, s. 231–234; zde i další literatura.

103 Srv. D. PRIX – Z. VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje*, zejm. s. 239, 252.

104 Srv. tamtéž, s. 254. Těž V. CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic*, s. 69. Těž Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *(Arci)biskupský dvůr v Praze do doby husitské*, Documenta Pragensia II/9, 1991, s. 341–342. K Dražicovým fundátorským a mecenášským aktivitám souhrnně Jan ROYT, *Bischof Johann IV. von Draschitz als Kunstmäzen*, in: Böhmen und das Deutsche Reich. Ideen- und Kulturtransfer im Vergleich (13.–16. Jahrhundert), München 2009, s. 265–282.

Obr. 12 Historikův strýc Gustav Láska byl farářem u kostela sv. Bartoloměje v Kyjích, který představuje pozoruhodné propojení románské architektury a gotickou freskovou výzdobou z doby vlády Karla IV. Toto spojení jako by předznamenalo Chaloupeckého ústřední badatelská témata.

průkopnických monografií Jana IV. z Dražic a Arnošta z Pardubic nemohl svým středověkým „osvícencům“ při strýcových bohoslužbách hledět do tváře.¹⁰⁵

Zájem o biskupovu osobnost musel nutně zesílit, když později v semináři Chaloupecký narazil na zprávy o horetních výnosech, jež hospodářství kyjského dvorce, k němuž fara příslušela, diecézi přinášelo, i na zmínku o převedení patronátního práva kyjské fary do gesce bílinského arcibiskupství, jež učinil právě Jan IV.¹⁰⁶ Zde lze vysledovat Chaloupeckého odborné zrání, zejména zrod zájmu o hospodářské a sociální

105 D. PRIX – Z. VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje*, s. 239, 251–254.

106 Srv. D. PRIX – Z. VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje*, s. 235; též Z. HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, s. 35. Účetní materiál obsahující zmíněné údaje Chaloupecký v době práce na dizertaci již znal (srv. V. CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic*, s. 28, ref. č. 154) a později ho na výzvu Josefa Šusty zpracoval pro vydání v Historickém archivu Akademie. Srv. *Účet pokladníka arcibiskupství pražského z let 1382/83*, Václav Chaloupecký (ed.), Praha 1912 (Historický archiv České akademie císaře Františka Josefa po vědy, slovesnost a umění č. 37). O Kyjích je pojednáno zejm. na s. 14.

Obr. 13 Fresková výzdoba kostela sv. Bartoloměje zachycuje galerii pražských biskupů, zde Chaloupeckého oblíbenec, arcibiskup Arnošt z Pardubic. V době Chaloupeckého pobytu však byly unikátní fresky skryty po nánosem pozdější výmalby.

dějiny. Přestože kniha o Dražicovi vznikla v semináři, který vedl Josef Šusta, první heuristické kroky učinil Chaloupecký pod vedením Josefa Pekaře:¹⁰⁷ „Byl mým učitelem a přes to, že byl jsem v semináři u Golla a Šusty (...), byl mi Pekař učitelem ze všech nejvíce. (...) Pekař vstúpil mi zájem pro to, co i jeho zajímalo. Byly to sociální a hospodářské dějiny. A jenom vlivem okolností se stalo, že z tohoto oboru vydal jsem jenom několik menších předběžných studií.“¹⁰⁸ Tento zájem našel první ohlas právě v seminární práci. Ta byla nakonec uznána jako doktorská dizertace a po rozšíření vyšla v Časopise společnosti přátel starožitností a též jako samostatný otisk. Vzhledem k pozdějším Chaloupeckého profesním osudům je podstatná i skutečnost, že vydání textu podpořil tehdejší redaktor časopisu, Chaloupeckého kolega ze studií a pozdější spiritus agens české kunsthistorie Zdeněk Wirth.¹⁰⁹

Gollovo i Šustovo rozhodnutí vybrat na místo roudnického archivního adjunkta nedostudovaného seminaristu nejspíš dovršila skutečnost, že Chaloupecký v rozboru Dražicových stavebních a mecenášských aktivit využil prací Maxe Dvořáka mladšího, jenž se hojně věnoval biskupově fundátorské činnosti v Roudnici nad Labem.¹¹⁰ Vzhledem k tomu, že Max Dvořák junior se již definitivně upsal vídeňskému angažmá, bylo zřejmé, že rodinná tradice Dvořáků jako lobkovických archivářů je zpřetrhána. Chaloupeckého neskrývaný zájem

107 AUK Praha, Zápisnice studentů FF UK – F, Filosofové řádní LS 1904, ZS 1905/06. Chaloupecký v zimním semestru 1905/06 navštěvoval Pekařův seminář Historická propedeutika a v letním pak jeho Historický seminář. Teprve v dalším roce, kdy měl Pekař studijní dovolenou, se ocitl v semináři Gollově, který rok nato převzal Josef Šusta. V době, kdy pracoval na semináře, pak také navštěvoval Pekařovu přednášku Nárys českých dějin sociálních. Srv. Karel KAZBUNDA, *Stolice dějin na pražské univerzitě III.*, s. 264n.

O Chaloupeckého rozhledu, ale také kritičnosti vůči přednášejícím, konkrétně Šustovi, zanechal svědectví Karel Stloukal, kterého Chaloupecký coby mladšího kolegu zasvěcoval do univerzitního provozu. Srv. Karel STLOUKAL, *Historie mého života. Skutečnost poněkud zbásněná*, Praha 2012, s. 106.

108 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 6, i. č. 394 (5) /Hanuš Jan Opočenský/, Chaloupecký Heidlerovi 5. 5. 1916. Nepodepsaný list (zřejmě opis pořízený v obavě, že by se originál mohl cestou z fronty ztratit) je ve fondu omylem zařazen k jinému adresátovi. Z obsahu vyplývá, že byl adresován Janu Heidlerovi a je odpovědí na dopis ze 12. 4. 1916. Viz tamtéž, k. 3, i. č. 155.

109 Srv. Časopis Společnosti přátel starožitností (dále jen ČSPS) 16, 1908, s. 51–84, 133–163, 181–196, [online], dostupné z: <http://historie.hranet.cz/heraldika/>.

O redakci spisu více Ústav dějin umění AVČR (dále jen ÚDU AVČR), oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, Chaloupecký Wirthovi 17. 4. 1908, 14. 4. 1909.

110 Především v práci Max DVOŘÁK, *Knihovna Augustiniánského kláštera v Roudnici. Příspěvek k dějinám malířství miniaturního*, ČČH 6, 1900, s. 118–131; též v habilitaci Max DVOŘÁK, *Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt*, Wien 1901 (Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhaus, Bd. XXII, Heft 2).

o Dvořákovo chápání dějin umění pravděpodobně Goll i Šusta vnímali jako pozitivum a svého druhu výraz kontinuity. Knížecí požadavek, aby nastávající archivní adjunkt hovořil dobře česky, Chaloupecký bezesporu splňoval a jeho v dizertaci zdůrazněný smysl pro české vlastenectví přinášel jistotu, že do služeb nejkatoličtějšího českého rodu vstupuje člověk, jenž bude podobně jako jeho učitel s přesvědčením hájit českou věc. V tomto ohledu se stal Chaloupecký součástí Gollovy pečlivě budované vlivové sítě. Jestliže navíc Max Dvořák Golla žádal, aby nový adjunkt byl „člověk aspoň poněkud společensky vychovaný a také důvěry hodný“,¹¹¹ mohl v tomto ohledu dvorní rada, obeznámený s Chaloupeckého osobnostní konverzí, mladého muže s klidným svědomím doporučit. Tak se z někdejšího anarchistického buřiče stal (slovy Jana Slavíka) knížecí lokaj.

* * *

Příchod do Roudnice 1. listopadu 1908¹¹² znamenal pro Chaloupeckého životní zlom. Ještě před nástupem do služby se však (pravděpodobně na Gollův popud) vydal na poznávací cestu po německých univerzitách.¹¹³ Protože návštěva Heidelbergu, Mnichova, Bonnu a pravděpodobně i dalších měst během letních měsíců těžko mohla být spojena s účastí na přednáškách, nemohlo se jednat o studijní pobyt, nýbrž jen o letmé setkání s prostředím prodchnutým velkoněmectvím, což Chaloupecký znal částečně již z vojny.¹¹⁴ Novopečený roudnický adjunkt tak nastupoval do archivní služby bez zkušenosti z vídeňského Institutu a jiné než pražské vysoké školy. Tato rezerva by snad nebyla tak citelná, kdyby nedlouho po Chaloupeckého nástupu nedošlo k zásadní změně situace: dne 9. ledna 1909, ve svých pětadesáti letech, archivní rada Max Dvořák starší zemřel.¹¹⁵

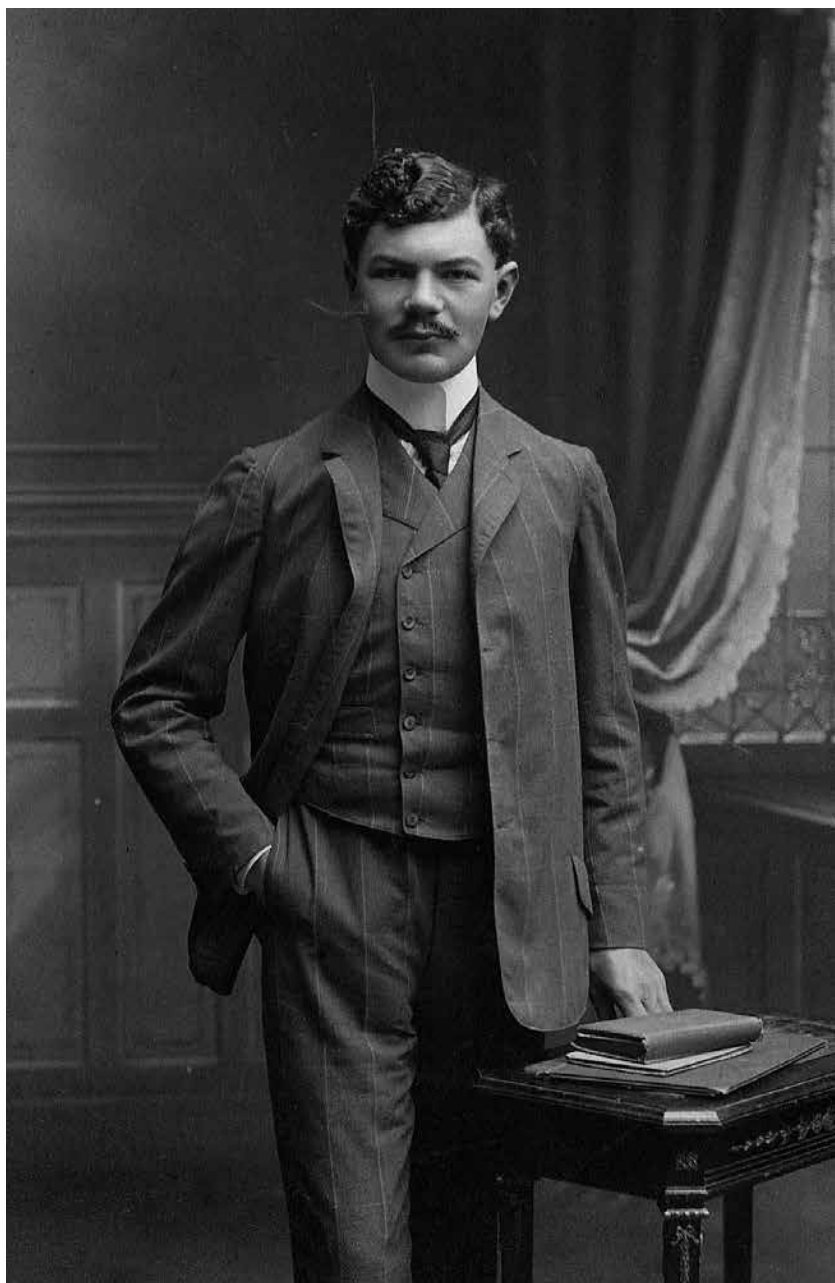
111 Max DVOŘÁK, *Listy o životě a umění*, s. 165. Dvořák Gollovi 29. 1. 1908.

112 Národní archiv (dále jen NA), fond Ministerstvo školství (dále MŠK), Praha – osobní, k. 58, složka Václav Chaloupecký. Jmenování inspektorem slovenských knihoven a archivů, Curriculum vitae.

113 O Gollově podpoře studentské peregrinace více Kateřina BLÁHOVÁ, *České dějepisectví v dialogu s Evropou (1890–1914)*, Praha 2009, s. 47–85.

114 NA, fond Josef Šusta, k. 5, Chaloupecký Šustovi 3. 8. 1908; ÚDU AVČR, oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, Chaloupecký Wirthovi 10. 8. 1908.

115 Václav CHALOUPECKÝ, *Archivní rada Max Dvořák*, Podřipský muzejník 4, 1907–1909, s. 41–44; Těž Dr. Ch [= Václav CHALOUPECKÝ], *Archivní rada Max Dvořák* +, Národní politika 17, 1909. Text v muzejníku i NP je pravděpodobně identický s články vydanými in: *Podřipan* 1909, č. 3–4; *Čech* 1919, č. 16, a obsahově zřejmě i s Chaloupeckého německy psanou verzí in: *Vaterland* 1909, č. 29.

Obr. 14 Gollův žák a čerstvý lobkovický knihovník a archivář, 1908

Jeho smrtí byla nastolena otázka nástupnictví a v roudnickém mikrosvětě se o post knížecího archiváře strhla malá zákulisní bitva. Tamější probošt se totiž v přesvědčení, že přidělený adjunkt je provizoriem, pokusil prosadit na místo svého příbuzného, jakéhosi smíchovského katechetu. Aby žádost podpořil, dopustil se insinuace: nařkl Chaloupeckého u knížete, že je „masarykovec, člověk beznáboženský“,¹¹⁶ s nikým z roudnické honorace se nestýká a celé noci vysedává v Řípu, hostinci, kde si Chaloupecký zvykl obědovat a který byl zároveň čtenářským spolkem. V celé věci lze vnímat soupeření různých stran o získání vlivných pozic u předních českých šlechtických rodů. Mladý adjunkt se nemohl hájit přímo. Musel se spolehnout na podporu knížecích úředníků, vychovatele Františka Brožka a sekretáře Ludvíka Paulera. Pauler však ochotně referoval knížeti, že mladý historik je „smýšlení katolického a konzervativního“. Chaloupecký v dopisu Josefu Šustovi doznal účelovost tohoto tvrzení: „de facto to není pravda, já jsem pouze negoval jeho [tj. proboštovo – pozn. MD] tvrzení, že jsem realista, ale budiž.“¹¹⁷ Od svého zastávce se však dočkal souhlasu: „Skutečně lépe jest troškou nevinného oportunismu zjednat si možnost kulturního působení na tak důležitý rod, nežli naivní zásadovostí uvolnit místo vyslovenému klerikálovi.“¹¹⁸ Šusta také přislíbil požádat o vyjasnění věci svého přítele Maxe Dvořáka, který obratem zaslal na Roudnici vysvětlující dopis.

Situace se nakonec uklidnila, a tak Chaloupecký, který se od počátku těšil přízni roudnického vévody Ferdinanda Zdenka Marii, desátého knížete z Lobkovic, nakonec získal definitivu jako knížecí archivář a bibliotekář. Na oficiální jmenování však čekal do jara, než se s novou situací smířila i kněžna.¹¹⁹ Nový úředník si dobře uvědomoval, že „hofdienst“ s sebou přináší i nové tvůrčí závazky.

Již před popsanou kauzou se Chaloupecký rychle vpravil do nové pozice. „Cítím se v Roudnici velmi spokojen, jmenovitě v úřadě, v zámku,“ psal Josefu Šustovi. „Snad jsem tu dosud nezažil mrzuté hodiny. Místo moje má velmi mnoho příjemných a velmi málo nepříjemných stránek. Za ty příjemné vděčím z velké části samému knížeti. Musím vyznati, že jsem byl ode všech členů knížecího rodu přijat s laskavostí

116 NA, fond Josef Šusta, k. 5, Chaloupecký Šustovi, nedatováno (leden/únor 1909).

117 Tamtéž, Chaloupecký Šustovi 17. 2. 1909.

118 AAVČR, fond Václav Chaloupecký, k. 7, i. č. 556, Šusta Chaloupeckému 12. 2. 1909. Cituje též Jiří BERAN, *Stálá komise*, s. 140, ref. č. 12.

119 Oficiální jmenovací dekret obdržel 1. 5. 1909. Viz ÚDU AVČR, oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, Chaloupecký Wirthovi, 1. 5. 1909. O peripetiích jmenování též NA, fond Josef Šusta, k. 5, Chaloupecký Šustovi, 15. 4. 1909.